

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут економіки і управління
Кафедра міжнародної економіки

УДК

«До захисту в ЕК»

«До захисту допущено»

Директор інституту

Завідувач кафедри

_____ О.О.Шеремет

_____ С.О.Гуткевич

«__» _____ 20__ р.

«__» _____ 20__ р.

Дипломна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
за освітньо-професійною програмою «Міжнародна економіка»
зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
на тему: «Розвиток міжнародного туризму в Україні»

Виконав

здобувач 2 курсу, групи МЕ 2-6М

Піскова Дар'я Сергіївна

Керівник д.е.н., проф.

_____ Гуткевич Світлана Олександрівна

Рецензент

_____ Полінчик-Ярова Тетяна Володимирівна

Засвідчую, що в цій дипломній
роботі немає запозичень із праць
інших авторів без відповідних
посилань
студент _____

Київ – 2021 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ННІ Економіки і управління

Кафедра міжнародної економіки

Освітній ступінь магістр

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітньо-проф

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«__» _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я

НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Піскової Дар'ї Сергіївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Розвиток міжнародного туризму в Україні

керівник роботи

Гуткевич Світлана Олександрівна, д. е. н, проф.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені теми наказом по інституту від «16 » 10 2020 року №834

2. Строк подання здобувачем роботи 27.01.21

3. Інформаційна база

Нормативні, законодавчі акти, наукові статті, аналітичні звіти, статистичні дані, підручники та посібники, електронні ресурси.

4. Зміст основних положень роботи

Розділ 1. Основи розвитку туризму та його значення. Розділ 2. Аналіз динаміки розвитку міжнародного туризму в Україні; Розділ 3. Розвиток міжнародного туризму в Україні.

5. Дата видачі завдання 01.09.2020

6. Календарний план виконання роботи

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ РОБОТИ

Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
Підготовка І-го розділу	13.10.20	виконано
Підготовка ІІ-го розділу	17.11.20	виконано
Підготовка ІІІ-го розділу	16.12.20	виконано
Завершення написання роботи	08.01.21	виконано
Передзахист магістерських робіт	08.01.21	виконано
Здача готової роботи	03.02.21	виконано

Здобувач _____ /
(підпис)

Піскова Д. С. /
(прізвище та ініціали)

Керівник _____ /
(підпис)

Гуткевич С. О. /
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

до магістерської роботи на тему: «Розвиток міжнародного туризму в Україні»

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота містить 5 таблиць, 5 рисунків, кількість використаних джерел - 72.

Ключові слова: туризм, міжнародний туризм, в'їзний туризм, ефективність, показники, методи, туристичні потоки, фактори, туристичні послуги, іноземці, туроператори, грошові надходження, інвестиції, світовий досвід.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є аналіз міжнародного туризму в Україні на основі методів та показників оцінювання ефективності туристичної діяльності та визначення напрямів його розвитку.

Основні завдання магістерської роботи:

- визначено сутність туризму як економічної категорії, його види;
- дано оцінку ефективності туристичної діяльності;
- визначено проблеми розвитку туризму як галузі;
- проаналізовано сучасний стан міжнародного туризму в Україні;
- здійснено аналіз динаміки туристичних потоків в Україні;
- визначено фактори, які впливають на розвиток туризму;
- визначено основні напрями розвитку туристичної галузі України;
- визначено світовий досвід, як напрям розвитку галузі туризму України;
- визначено внутрішній туризм, як альтернатива в'їзному туризму.

Предметом дослідження є розвиток міжнародного туризму в Україні.

Об'єкт дослідження - туристична діяльність.

Методи аналізу. При проведенні дослідження розвитку міжнародного туризму в Україні було використано монографічний, застосований у першому розділі для глибокого вивчення об'єкту дослідження, статистичні: графічний, табличний, рядів динаміки, порівняльний, використані у другому розділі для аналізу динаміки розвитку міжнародного туризму, абстрактно-логічний, використаний у третьому розділі задля визначення напрямів розвитку туристичної галузі в Україні.

Наукові результати дослідження. Основні положення та результати дослідження викладено в наукових виданнях та доповідалися на науково-практичних конференціях та семінарах: «Нові види міжнародного туризму» (25.11.2020, НУХТ), «Глобалізація як чинник формування інтернаціоналізації вищої освіти в Україні» (22.05.2020, НУХТ).

ABSTRACT

to master's degree work on the topic:

«Development of international tourism in Ukraine»

The master's thesis consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of sources used, applications. The work contains 5 tables, 5 figures, the number of sources used - 72.

Keywords: tourism, international tourism, inbound tourism, efficiency, indicators, methods, tourist flows, factors, tourist services, foreigners, tour operators, cash receipts, investments, world experience.

The purpose and objectives of the study. The purpose of the master's thesis is to analyze an international tourism in Ukraine on the basis of methods and indicators for evaluating the effectiveness of tourism and determining the directions of its development.

The main tasks of the master's degree work:

- the essence of tourism as an economic category, its types are defined;
- the estimation of efficiency of tourist activity is given;
- identified problems of tourism development as an industry;
- the current state of international tourism in Ukraine is analyzed;
- analysis of the dynamics of tourist flows in Ukraine;
- identified factors that affect the development of tourism;
- the main directions of development of the tourist industry of Ukraine are determined;
- world experience is defined as a direction of development of the tourism industry of Ukraine;
- domestic tourism is defined as an alternative to inbound tourism.

The subject of research is development of international tourism in Ukraine.

The object of study is tourist activity.

Methods of analysis. In conducting the study of development of international tourism in Ukraine was used monographic in the first section for in-depth study of the object of study, statistical: graphical, tabular, series of dynamics, method of comparison, used in the second section to analyze the dynamics of international tourism, abstract-logical, used in the third section to determine the directions of development of the tourism industry in Ukraine.

Scientific results of the research. The main provisions and results of the study are set out in scientific publications and reported at scientific conferences and seminars: "New types of international tourism" (25.11.2020, NUFT), "Globalization as a factor in shaping the internationalization of higher education in Ukraine" (22.05.2020, NUFT).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ.....	7
1.1. Сутність туризму як економічної категорії, його види.....	7
1.2. Оцінка ефективності туристичної діяльності.....	17
1.3. Проблеми розвитку туризму як галузі.....	24
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО	30
ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	
2.1. Сучасний стан міжнародного туризму	30
2.2. Аналіз динаміки туристичних потоків.....	43
2.3. Фактори, які впливають на розвиток туризму.....	51
Висновки до розділу 2.....	56
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	58
3.1. Основні напрями розвитку туристичної галузі України.....	58
3.2. Світовий досвід, як напрям розвитку галузі туризму.....	64
3.3 Внутрішній туризм, як альтернатива в'їзному туризму.....	69
Висновки до розділу 3.....	72
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин глобалізаційні процеси охопили всі сфери світового господарства, в тому числі і світовий ринок туристичних послуг. Сучасною тенденцією в економіці розвинених країн є зростання частки туристичних послуг як у структурі валового внутрішнього продукту, так і в структурі споживання. Туризм став ваговою складовою сучасного способу життя і відіграє вагому роль у економічному розвитку багатьох країн світу.

Однією із галузей світової економіки, що розвиваються швидкими темпами, є туристична. З'являються нові види туризму, які сприяють поповненню бюджетів на мезо- і макроекономічному рівнях, створенню нових робочих місць, підвищенню рівня освіченості населення, задоволенню його потреб у саморозвитку. Міжнародний туризм стрімко розвивається, і впливає на розвиток соціально-економічних і політичних відносин між країнами завдяки розширенню туристичних потоків, впливає на їх економічний розвиток, сприяє взаємному культурному збагаченню.

Розвиток туристичної галузі для багатьох країн є на сьогодні однією з головних задач. Сучасна туристична індустрія у світовій господарській системі посідає провідні позиції: на неї припадає приблизно 10% валового світового продукту, 7% загального обсягу інвестицій, 5% усіх податкових надходжень.

Україна, яка розташована в центрі Європи на перехресті транспортних шляхів, і яка має для розвитку туризму сприятливі природно-кліматичні умови, значний історико-культурний потенціал, необхідні людські та матеріальні ресурси, значно відстає від більшості європейських країн за рівнем розвитку туристичних послуг. Причинами такого стану є складна політична, соціально-економічна ситуація в державі, неврегульованість механізмів стимулювання туристичної індустрії, відсутність ефективної стратегії розвитку цієї галузі, відсутність залучення інвестицій в сферу туризму.

Такий стан туристичної галузі України потребує активізації процесів щодо розвитку потужної рекреаційної індустрії, яка спроможна задовольняти потреби як мешканців України, так і іноземних туристів. Варто враховувати, що організація туристичної діяльності – це, насамперед, економічне і соціальне завдання, яке на сьогоднішній день повинно вирішуватися як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. На сучасному етапі розвитку України актуальними стають питання щодо створення ефективної структури управління туристичною галуззю на всіх рівнях, а також щодо забезпечення координації діяльності різних галузей економіки, від яких залежить якісне надання туристичних послуг.

Викладене вище зумовлює вибір теми та актуальність дослідження розвитку міжнародного туризму в Україні.

Вагомий внесок у дослідження даної теми внесли: Байда Б. Ф., Бейдик О. О., Великочий В. С., Галасюк С. С., Гуткевич С. О., Дурович А. П., Дядечко Л. П., Кифяк В. Ф., Кіптенко В. К., Комліченко О. О., Кудла Н.Є., Кулешова Г. О., Мальська М. П., Мельниченко О. А., Момонт Т. В., Музиченко-Козловська О. В., Папирян Г.А., Петрик Н. А., Пуцентейло П. Р., Семенов В. Ф., Смолій В. А., Тимошенко Л. О., Тропина Е. А., Уліганенець М., Шандор Ф. Ф., Школа І. М., Юринець З. В., Юрченко С. О.

Об'єктом дослідження є туристична діяльність.

Предметом дослідження є розвиток міжнародного туризму в Україні.

Метою дипломної роботи є аналіз міжнародного туризму в Україні на основі методів та показників оцінювання ефективності туристичної діяльності та визначення напрямів його розвитку.

Для досягнення поставленої мети було вирішено наступні завдання:

- визначено сутність туризму як економічної категорії, його види;
- дано оцінку ефективності туристичної діяльності;
- визначено проблеми розвитку туризму як галузі;
- проаналізовано сучасний стан міжнародного туризму в Україні;
- здійснено аналіз динаміки туристичних потоків в Україні;

- визначено фактори, які впливають на розвиток туризму;
- визначено основні напрями розвитку туристичної галузі України;
- визначено світовий досвід, як напрям розвитку галузі туризму України;
- визначено внутрішній туризм, як альтернатива в'їзному туризму.

Методи дослідження: монографічний, використаний у першому розділі для глибокого вивчення об'єкту дослідження, статистичні: графічний, табличний, рядів динаміки, порівняльний, використані у другому розділі для аналізу динаміки розвитку міжнародного туризму, абстрактно-логічний, використаний у третьому розділі задля визначення напрямів розвитку туристичної галузі в Україні.

Інформаційною базою дипломної роботи є нормативні, законодавчі акти, наукові статті, аналітичні звіти, статистичні дані, підручники та посібники, електронні ресурси.

Структура роботи: магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаної літератури. Робота містить 5 таблиць, 5 рисунків, кількість використаних джерел – 72.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ

1.1 Сутність туризму як економічної категорії

У сучасних умовах туризм являє собою одну з найбільш розвинених галузей світового господарства, а також одну з найдинамічніших форм міжнародної торгівлі послугами. Галузь «туризм» почала формуватися з початком масового переміщення значної кількості людей з метою змістовного проведення дозвілля [60, с. 52].

На сьогодні вже можемо говорити про туризм як про суспільне явище, пов'язане з добровільною тимчасовою зміною місця перебування, ритму і середовища життя, а також безпосереднім контактом із середовищем (природним, культурним чи суспільним). Це явище настільки багатогранне, що дати йому єдине точне та повне визначення практично неможливо [60, с. 56–57].

У сучасній науковій літературі можемо знайти багато визначень галузі «туризм», що суттєво відрізняються одне від одного, адже автори розглядають туризм із різних сторін [60, с. 71]:

- як особливу форму пересування людей за визначеним маршрутом з метою відвідання конкретного об'єкта або задоволення своїх інтересів і повернення на постійне місце проживання;
- як форму розвитку особистості, яка реалізується через соціально-гуманітарні функції (виховну, навчальну, оздоровчу та спортивну);
- як форму організації відпочинку, проведення дозвілля;
- як галузь господарства, пов'язану з обслуговуванням людей, що тимчасово перебувають поза межами постійного місця проживання;
- як сегмент ринку, в якому сходяться підприємства таких галузей господарства, як транспорт, харчування, готельне господарство, культура, торгівля тощо;

– як явище, що виходить за межі традиційних уявлень, які асоціюються виключно з відпочинком.

Розглядаючи формування міжнародного визначення поняття, варто зазначити, що в Манільській декларації з світового туризму (1980) «туризм» визначається як діяльність, що має важливе значення в житті народів у зв'язку з безпосереднім впливом на соціальну, культурну, освітню та економічну сфери життя держав і їхніх міжнародних відносин. В Гаазькій декларації (1989) вказано, що «туризм став явищем, яке увійшло в наші дні в повсякденне життя сотень мільйонів людей:

– включає всі вільні переміщення людей від їх місця проживання і роботи, а також сферу послуг, створену для задоволення потреб, що виникають в результаті цих переміщень;

– представляє собою вид діяльності, що має найважливіше значення для життя людей і сучасних суспільств, перетворившись на важливу форму використання вільного часу окремих осіб та основний засіб міжособистісних зв'язків і політичних, економічних і культурних контактів, що стали необхідними в результаті інтернаціоналізації всіх секторів життя націй;

– повинний бути турботою кожного. Він є одночасно наслідком і вирішальним фактором якості життя в сучасному суспільстві. Тому парламентам та урядам слід приділяти все більш активну увагу туризму з метою забезпечення його гармонійного розвитку відповідно до забезпеченням інших основних потреб та видів діяльності суспільства».

Туризм, за визначенням Міжнародної академії туризму, являє загальне поняття для всіх форм тимчасового виїзду людей з місця постійного проживання в оздоровчих цілях та (або) для задоволення пізнавальних інтересів у вільний час або в професійно-ділових цілях без занять оплачуваною діяльністю в місці тимчасового перебування.

Варто зазначити, що туризм поділяється на внутрішній і міжнародний. На сьогодні найбільш поширеним поняттям «міжнародного туризму», що вживається у правових системах різних країн світу, є визначення, сформульоване

у 1993 році Статистичною комісією ООН для цілей статистики туризму (Концепція визначення і класифікації для статистики туризму), а також Всесвітньою туристською організацією.

Згідно з даними документами, міжнародний туризм – це діяльність осіб, які подорожують і здійснюють перебування в місцях, що розташовані за межами їх звичайного середовища, протягом періоду, що не перевищує одного року поспіль, з метою відпочинку, з діловими та іншими цілями.

Слід зазначити, що в тексті Закону України «Про туризм» (додаток А) визначення трактується так: туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає [49].

До 2003 року в тексті Закону взагалі не існувало поняття «міжнародний туризм». Замість цього, крім внутрішнього туризму, виділялися дві категорії: «іноземний туризм» і «закордонний туризм». Під іноземним туризмом малося на увазі організацію прийому та обслуговування іноземних туристів в Україні, а під закордонним – організацію туристичних поїздок за межі України. Нині виділяють внутрішній і міжнародний туризм.

Згідно з класифікацією ООН (а саме відповідно до Міжнародних рекомендацій зі статистики туризму) розрізняються такі види туризму:

- внутрішній туризм, який включає діяльність в межах розглядуваної країни постійно проживаючого в ній відвідувача, в рамках або внутрішньої туристської поїздки, або виїзної туристської поїздки;
- в'їзний туризм, який включає діяльність відвідувача, який не проживає в розглядуваній країні, в межах даної країни під час в'їзної туристичної поїздки;
- виїзний туризм, який включає діяльність відвідувача, який постійно проживає в розглядуваній країні, за межами даної країни в рамках або виїзної туристичної поїздки, або внутрішньої туристичної поїздки.

Зазначені види туризму можуть по-різному комбінуватися, утворюючи інші види туризму:

– туризм в межах країни, який включає внутрішній і в'їзний туризм, тобто, діяльність проживаючих і не проживаючих в розглядуваній країні відвідувачів, в межах даної країни в рамках внутрішніх або міжнародних туристських поїздок;

– національний туризм, який включає внутрішній та виїзний туризм, тобто діяльність відвідувачів, постійно проживаючих в розглядуваній країні, в межах та за межах даної країни в рамках або внутрішніх, або виїзних туристичних поїздок;

– міжнародний туризм, який включає в'їзний та виїзний туризм, тобто діяльність відвідувачів, які постійно проживають в розглядуваній країні, за її межами в рамках внутрішніх чи виїзних туристських поїздок, і діяльність відвідувачів, які не проживають в розглядуваній країні, в межах даної країни під час виїзних туристських поїздок.

Відповідно до класифікації ООН [38] туристичні поїздки класифікують:

1) За ціллю поїздки:

– Особисті цілі (до них належать всі цілі туристичних поїздок, які не класифікують як ділові та професійні):

- відпустка, дозвілля і відпочинок. До таких цілей відносяться, наприклад, огляд визначних пам'яток, відвідування природних і штучних об'єктів, відвідування спортивних або культурних заходів, непрофесійні заняття спортом (лижі, верхова їзда, гольф, теніс, підводне плавання, серфінг, піші походи, орієнтування, альпінізм тощо); відпочинок на пляжі, використання плавальних басейнів і будь-яких місць відпочинку і розваг, круїзи, азартні ігри, виїзд в молодіжні літні табори, будинки відпочинку, проведення медового місяця, відвідування елітних ресторанів, відвідування установ, що спеціалізуються на здоровому способі життя (наприклад, оздоровчі готелі), заняття фітнесом, за винятком таких занять в рамках лікування (в останньому випадку основною метою вважається «лікувальні і оздоровчі процедури»), перебування в дачному будинку, що знаходиться у власності або в оренді у домогосподарства тощо;

- відвідування друзів і родичів. Сюди відносять, наприклад, відвідування родичів або друзів; відвідування весіль, похорону або будь-яких інших сімейних заходів; короткостроковий догляд хворих чи престарілих тощо.

- освіта і професійна підготовка: відвідування короткострокових курсів, оплачуваних або роботодавцями (включаючи професійну підготовку без відриву від виробництва, яка класифікується до «ділові і професійні цілі»), або іншими організаціями/особами, які повинні враховуватися окремо, де це обґрунтовано; проходження конкретних програм навчання (формальних або неформальних) або отримання конкретних навичок за допомогою формальних курсів, включаючи платне навчання, вивчення мов, професійні або інші спеціальні курси, наукові відпустки тощо [38];

- лікувальні та оздоровчі процедури. Сюди відносять, наприклад, отримання послуг лікарень, клінік, санаторіїв для післялікарняного доліковування і більш загального спектра медичних і соціальних установ, відвідування морських, спа- і інших курортів, а також інших спеціалізованих установ для отримання медичного обслуговування, яке полягає в медичному консультуванні, включаючи косметичну хірургію із застосуванням медичного обладнання та послуг. Ця категорія включає лише короткострокове лікування, оскільки тривале лікування, яке вимагає перебування в лікувальному закладі протягом року і більше, не відноситься до сфери туризму;

- релігія/паломництво. До таких цілей відносяться, наприклад, відвідування релігійних зборів і заходів, паломництво тощо;

- відвідування магазинів, наприклад, купівля споживчих товарів для особистого споживання або для подарунків, за винятком купівлі товарів для перепродажу або майбутнього використання в будь-якому виробничому процесі (в такому випадку вони відносяться до ділових і професійних цілей) тощо;

- транзит. До цілі відносять, наприклад, зупинку в будь-якому місці без конкретної мети, крім як продовження слідування до іншого місця призначення;

- інші цілі. До цієї категорії відносяться, наприклад, робота в якості добровольців (яка не включена до інших цілей), вивчення можливостей працевлаштування та міграції, здійснення будь-яких інших видів тимчасової неоплачуваної діяльності, які не включені до інших цілей тощо.

– Ділові та професійні цілі. До них відносяться діяльність самостійно зайнятих осіб та найманих працівників, якщо вона не має ознак наявності явних відносин трудового найму з виробником-резидентом у відвідуваній країні або місці, діяльність інвесторів, бізнесменів тощо. Також сюди включають, наприклад, участь в нарадах, конференціях або конгресах, торгових ярмарках і виставках; читання лекцій, виступ з концертами, виставами і спектаклями; рекламування, закупівлю, продаж або купівлю товарів і послуг від імені виробників-нерезидентів (відвідуваної країни або місця); участь в місіях іноземних урядів в якості дипломатів, військовослужбовців або співробітників міжнародних організацій, за винятком випадків, коли вони знаходяться у довгостроковому відрядженні у відвідуваній країні; участь в місіях неурядових організацій; участь в наукових прикладних або фундаментальних дослідженнях; складання програм туристичних подорожей, укладання договорів про надання послуг з розміщення та транспортних послуг, роботу в якості гідів або в якості інших працівників сфери туризму в інтересах агентств-нерезидентів (відвідуваної країни або місця); участь в професійних спортивних заходах; відвідування формальних або неформальних курсів професійної підготовки без відриву від виробництва; роботу в складі екіпажу/команди на приватних засобах транспорту (корпоративний літак, яхта і т. ін.) тощо [6].

2) За типами «туристського продукту». В цьому випадку можна говорити про конкретні типи «туристських продуктів», такі як гастрономічний туризм, екотуризм, міський туризм, пляжний туризм, агротуризм, оздоровчий туризм, зимовий туризм тощо. Ця класифікація стає все більш затребуваною і використовується учасниками сфери туризму як інструмент маркетингу.

Оскільки ці «продукти» поки що не мають достатньої кількості однакових характеристик, не існує будь-яких міжнародних рекомендацій з використання цього виду класифікації.

3) Тривалість поїздки або відвідування. Тривалість поїздки, що включає перебування з ночівлею, позначається числом ночей. Поїздки з ночівлею можна згрупувати за їх тривалістю. Кожна країна (або регіональна організація) повинна визначити ті категорії, які значимі в її конкретних умовах. Наприклад, країни можуть розмежовувати тривале (чотири або більше ночей) і коротке (менше чотирьох ночей) перебування.

4) За віковою ознакою:

- діти, які подорожують з батьками (до 15 років);
- молодь (15-24 років);
- економічно активні молоді туристи (25-44 роки, часто з дітьми);
- економічно активні туристи середнього віку (45-64 роки, зазвичай без дітей);
- туристи старшого віку (від 65 років або пенсіонери).

5) За видом транспорту. Під видом транспорту зазвичай мається на увазі основний вид транспорту, який використовується відвідувачем в ході поїздки. Відносно міжнародних подорожей основний вид транспорту часто визначається виходячи з основної пройденої відстані, або виду транспорту, який використовувався для перетину кордонів відвідуваної країни або країн, особливо у випадку острівних держав або територій.

Отож, виділяють 3 категорії транспорту:

- повітряний транспорт (рейси за розкладом, рейси не за розкладом, приватні повітряні судна, інші види повітряного транспорту);
- водний транспорт (пасажирські лінії і пороми, круїзні судна, яхти, інші види водного транспорту);
- сухопутний транспорт (залізничний транспорт, міжміські та міські автобуси та інші види громадського автотранспорту; прокат автотранспортних засобів з водієм: таксі, лімузини і оренда приватних автотранспортних засобів з

водієм чи прокат транспортних засобів на мускульній і тваринній тязі; транспортний засіб, що перебуває у власності (місткістю до 8 чоловік); орендований транспортний засіб без водія (місткістю до 8 чоловік); інші види сухопутного транспорту: верхові коні, велосипеди, мотоцикли і т. д.; піше пересування).

Відповідно до Закону України «Про туризм» залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак існують такі види туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для осіб з інвалідністю; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; підводний; гірський; пригодницький; мисливський; автомобільний; самодіяльний тощо [49].

Останнім часом у практиці міжнародного туризму швидкими темпами розвиваються нові різновиди туризму, такі як парадорес, таймшер, гедоністичний та танатуризм тощо [60, с. 98].

Парадорес – це відпочинок у монастирі, замку, які використовуються, як висококласний готель для заможних клієнтів, делегацій, іноді використовується як урядова резиденція для прийому VIP-персон. Дослівно «Парадор» – це «заїжджий двір», і хоча більшості з них офіційно присвоєна категорія, відповідна 4*, висока якість обслуговування ставить парадори на один щабель з кращими готелями Європи. Ідея використовувати старовинні замки, фортеці та інші численні споруди середньовіччя, з метою використання національної спадщини Іспанії в туризмі та розвитку регіонів з невеликими економічними ресурсами, належить королю Альфонсо XIII в кінці року 1926 року.

Аналогів існуючої в Іспанії державній системі готелів «Paradores» немає, мабуть, більше ніде в світі. Розташовані на найжвавіших туристичних перехрестях країни, готелі-парадори – не просто місце для ночівлі. Майже половина з 93 парадори Іспанії розташована в колишніх монастирях, старовинних замках, палацах іспанських грандів, чийі стіни бачили королів, славних лицарів і суворих конкістадорів [41].

Таймшер (право володіння власністю на час відпочинку) – це покупка періоду (зазвичай тиждень або більше) користування апартаментами (чи віллою, дачним будинком), розташованими на курорті з різними зручностями, які можуть включати басейн, бар, ресторан і інше. Право володіння власністю робить будинок доступним багатьом людям, які хотіли б мати будинок на улюбленому курорті, але не можуть цього собі дозволити, або не планують інвестувати значні суми в другий будинок [58]. Як правило, курорти пропонують можливість володіння власністю на один тиждень з можливістю придбання додаткових тижнів на тому ж курорті, або на інших курортах, що належать тій же компанії-розробнику.

До цього виду можна віднести атомний туризм, який полягає в тому, що туристи відвідують місця, що мають значення для історії атомної епохи: музеї, місця, де вибухали бомби (найвідоміші з них – Хіросіма та Нагасакі, в Україні – Чорнобиль) та воєнний туризм [24]. Головною ідеєю останнього – це подорож по місцях бойових дій, де справжнє пекло та бій з гранатами та кулями (наприклад, рекорд таких туристів був зареєстрований під час війни в Афганістані, проте багато з них не повернулися).

Гедоністичний туризм, основою якого є вид подорожей, який забезпечує радість від фізичного та естетичного задоволення вищим благом і умовою щастя у житті.

Танатуризм – вид подорожей, який об'єднує туристів, охочих відправитися до місць катастроф, великих аварій. Визначається як туризм, орієнтований на місця, пов'язані зі смертю [56]. Це можуть бути кладовища, поля битв, де загинула велика кількість людей, місця смертей відомих особистостей або місця, де сталася якась катастрофа.

Туризм у всіх його формах є діяльністю, розвиток якої залежить від низки чинників: матеріальних ресурсів; обсягу вільного часу; віку, статі, стану здоров'я, рівня духовного розвитку, особистих смаків людей; використання певних засобів пересування та ін.

Масштаби економіки туризму залежать від кількості людей, які мають однакові потреби і бажання – здійснити туристичну подорож. Збільшення кількості людей, які відвідують країну, тобто суб'єктів туризму, сприяє збільшенню виробництва туристичних товарів і послуг, створенню нових робочих місць.

Суб'єктом туризму є турист, який задовольняє свої рекреаційні потреби та характеризується певними рисами, властивостями і станами (фізіологічними, психологічними, екологічними, економічними, соціальними тощо) [4, с. 9].

Важливим є розуміння різниці між поняттями «подорожуючий», «відвідувач», «турист» та «екскурсант».

Подорожуючий – будь-яка особа, яка здійснює подорож за межі середовища свого постійного проживання незалежно від мети подорожі та транспортного засобу, що використовується.

Згідно з визначенням Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) [6], відвідувач – це особа, яка здійснює подорож у будь-яке місце, що знаходиться поза межами звичного середовища перебування, на термін не більше 12 місяців поспіль, без заняття оплачуваною діяльністю з джерел відвіданої країни з будь-якою метою.

Таке визначення охоплює 2 категорії:

- 1) туристи – особи, які здійснюють не менш ніж одну ночівлю в колективних або індивідуальних засобах розміщення відвіданої країни з будь-якою метою, крім зайняття оплачуваною діяльністю. Туристами також вважають екіпажі літаків та суден, які прибувають в країну та використовують засоби розміщення країни перебування;

- 2) одноденні відвідувачі (екскурсанти) – відвідувачі, які не здійснюють ночівлі в країні перебування. До них відносять: пасажирів круїзних суден, які ночують на борту, незалежно від тривалості зупинки; одноденних відвідувачів; екіпажі, які залишаються в країні на один день для відпочинку, але не ночують; власники і пасажери яхт (якщо вони ночують на яхті).

Виокремлюють три головні ознаки, які дають змогу об'єднати туристів та екскурсантів у категорію відвідувачів і водночас відрізнити від інших осіб, що подорожують:

- виїзд за межі звичайного середовища, при цьому виключаються з категорії туристів особи, які щодня здійснюють поїздки через кордон;
- тривалість перебування, що дозволяє відрізнити туристів-екскурсантів від резидентів чи емігрантів.
- мета поїздки. При цьому з числа туристів і екскурсантів виключаються: емігранти, їх утриманці та особи, що супроводжують їх; прикордонники; дипломати, консульські працівники та військовослужбовці, включаючи домашню прислугу, утриманців, що супроводжують їх і приєдналися до них; біженці і кочівники; транзитні мандрівники.

1.2 Оцінка ефективності туристичної діяльності

Сфера туризму має стимулюючий вплив на розвиток багатьох галузей економіки (виробництво товарів народного споживання, зв'язок, транспорт тощо), будучи каталізатором економічного розвитку туристичних територій. Державне управління галуззю туризму постійно стикається з необхідністю визначення (в рамках реалізації національних та регіональних програм розвитку) економічних показників очікуваних результатів, розробки науково-обґрунтованих соціальних індикаторів розвитку туризму.

Вплив туристичної галузі на економіку характеризується мультиплікативним ефектом. За умов постійно зростаючого впливу туристичної індустрії на життя суспільства виникає необхідність адекватного оцінювання ефективності функціонування даної сфери. Оцінка економічної ефективності туристичної індустрії передбачає формування системи показників, які б характеризували економічний ефект існуючих та перспективних заходів у цій сфері, продуктивність використання туристичних ресурсів дестинації.

У сучасній світовій практиці в якості основних показників економічного ефекту туристської індустрії для господарства тієї чи іншої країни використовують такі показники: частку туризму в структурі національного доходу; частку доходів від туризму в експорті країни; частку витрат на туризм в імпорті країни; кількість робочих місць в туризмі; вплив туристської індустрії на регіональний розвиток.

До показників оцінки ефективності туристичної галузі можна віднести:

– найважливіші показники фінансово-господарської діяльності підприємств (прибуток, рентабельність, собівартість реалізації послуг, чистий дохід від реалізації, валовий прибуток).

Прибуток є узагальнюючим фінансовим показником діяльності підприємства. Він забезпечує умови для розширеного відтворення і тому є критерієм ефективності підприємницької діяльності у сфері туризму, а також частиною доходу, що залишається об'єкту туризму після відшкодування витрат і сплати податків та обов'язкових зборів, тобто прибуток це різниця податків й обов'язкових зборів, витрат від чистого доходу. Прибуток розраховується за формулою:

$$П = Д_{\text{ч}} - В - П_{\text{од}}, \quad (1.1)$$

де $П$ – чистий прибуток, грн.;

$Д_{\text{ч}}$ – чистий дохід, грн.;

$В$ – витрати, грн.;

$П_{\text{од}}$ – податки й обов'язкові збори, грн.

Джерело: [9, с. 67]

Рентабельність об'єкта туризму – це показник ефективності використання основних засобів та задіяних ресурсів [61]. Загальну рентабельність деякі вчені–

економісти визначають як відношення прибутку до середньої вартості основних виробничих засобів.

Собівартість реалізації туристичних послуг – це сума всіх витрат на її виробництво в грошовому вираженні [62]. Виробнича собівартість туристичного продукту включає власні витрати і витрати послуг сторонніх організацій (транспортних, підприємств харчування, готелів тощо);

Чистий дохід від реалізації послуг розраховують як різницю між валовим доходом від реалізації та сумою усіх вирахувань [9, с. 67]. Це чистий дохід від реалізації продукції (робіт, послуг), виготовленої власним виробництвом підприємства (власними силами) та комісійною винагородою за агентськими угодами, договорами продажу товарів і надання послуг тощо.

Валовий прибуток – різниця між чистим доходом і собівартістю реалізованих послуг.

– показники, які розраховують за умов залучення інвестицій для розвитку галузі. Основним принципом оцінки їх ефективності є порівняння обсягів доходів і витрат, що забезпечили ці доходи [9, с. 69]. Традиційними показниками, які застосовують при оцінці ефективності бізнес-плану, є: чиста приведена вартість (NPV), індекс рентабельності (P_i), внутрішня норма прибутковості (рентабельності) (IRR), період окупності (T_{ok}).

Чиста приведена вартість (NPV) – показник, який дає змогу порівняти між собою теперішню вартість майбутніх доходів від реалізації інвестиційного проекту (у фазі його експлуатації) з інвестиційними витратами, які необхідно здійснити в поточному періоді. Цей показник розраховують як суму дисконтованого грошового потоку проекту:

$$NPV = \sum_{t=1}^n \frac{B_t - C_t}{(1+r)^t} \quad (1.2)$$

де B_t – дохід проекту в рік t , грн.;

C_t – сума операційних та інвестиційних витрат проекту в рік t , грн.;

r – ставка дисконту, %;

n – загальна тривалість розрахункового періоду плану, років.

Джерело: [9, с. 70]

Індекс рентабельності (P_i) – відносний показник ефективності інвестиційного проекту і характеризує рівень доходів на одиницю витрат, тобто ефективність вкладень – чим більше значення цього показника, тим вище віддача грошової одиниці, інвестованої в даний проект [15]. Розраховується він як відношення чистої поточної вартості грошового припливу до чистої поточної вартості грошового відтоку (включаючи початкові інвестиції):

$$P_i = \frac{\sum_{t=1}^n (B_t - C_t^{nom} / (1+r)^t)}{\sum_{t=1}^n (C_{ab} / (1+r)^t)} \quad (1.3)$$

Джерело: [9, с. 71]

Під внутрішньою нормою прибутковості (IRR) розуміють розрахункову ставку дохідності бізнес-плану, за якої отримані дисконтовані доходи від плану дорівнюють дисконтованим витратам на його здійснення, тобто це така величина r , за якої NPV дорівнює 0. Формулою для розрахунку нормою прибутковості є:

$$IRR = r_1 + (r_2 - r_1) * \frac{NPV}{NPV_1 + |NPV_2|} \quad (1.4)$$

Джерело: [9, с. 71]

де r_1, r_2 – ставка дисконту, за якої NPV є позитивною і негативною відповідно;

NPV_1, NPV_2 – величина позитивної і негативної NPV.

Період окупності (T_{ok}) – це проміжок часу, за який грошовий потік, отриманий від вкладення інвестицій, відшкодовує суму інвестиційних вкладень. Період окупності бізнес-плану визначається за допомогою дисконтованого та

кумулятивного потоків [51]. Беруться останній рік, коли кумулятивний потік є від'ємним, і перший рік, на якому він додатний. Ці роки й відповідні значення кумулятивного потоку підставляють у формулу:

$$T_{ok} = T_{від} + \frac{|\sum_{t=0}^n T\Pi_t|}{\Gamma\Pi_{t+1}} \quad (1.5)$$

Джерело: [9, с. 72]

– Відносні темп росту та темп приросту туристичних потоків. Для визначення темпу росту беруться показники за декілька років до рівня базисного року. Цей показник розраховується як відносна величина: відношення показника за базисний рік до показника за попередній і помножити на 100. Показник темпу приросту показує, на скільки відсотків один рівень більше (або менше) іншого, прийнятого за базу порівняння, і розраховується шляхом вирахування 100% з відповідного темпу росту.

– Показник продуктивності праці. Він дає змогу виявити зміни в ефективності праці на окремих стадіях і операціях виробничого циклу та проаналізувати причини зниження чи підвищення працемісткості продукції. Продуктивність праці вимірюється відношенням обсягу виробленої продукції за одиницю робочого часу до затрат праці (середньооблікової чисельності персоналу), або кількістю робочого часу, витраченого на виробництво одиниці продукції або надання послуги.

– Показник конкурентоспроможності. Цей показник можна розглядати з різних сторін: конкурентоспроможність галузі, конкурентоспроможність підприємства, конкурентоспроможність послуг. І, звісно, існують різні підходи до визначення цього показника. Це може бути збір та аналіз інформації про споживачів, мотиви їх поведінки, тенденції розвитку ситуації на ринку, конкурентів тощо, або вибір оціночних показників конкурентоспроможності, виходячи із специфіки товарів чи послуг (якість, рівень цін, рівень сервісу тощо).

Нова наукова економічна література за роки напрацювань накопичила усілякі методичні підходи до оцінки ефективності туристичної діяльності, які відрізняються індикаторами, на яких базуються, параметрами, на які орієнтуються, характером відображення отриманих результатів.

Методами оцінки ефективності туризму є:

- Аналіз. Способи, прийоми та засоби дослідження економічних явищ і процесів на макро- і мікроекономічному рівнях (системний, моделювання, структурний, індексний);
- Аналіз і синтез. Метод пізнання, причинно–наслідкових зв’язків різних явищ, дій, процесів, закономірностей на ринку послуг сільського зеленого туризму;
- Економетричний. Метод економічного аналізу, який базується на побудові економіко–математичних функцій і моделей та їх подальшого економетричного аналізу при залежності між певними економічними параметрами (змінними), один з яких є залежною змінною, а інші – незалежними;
- Метод рейтингової оцінки [62]. Полягає у порівнянні системи показників, які характеризують фінансово-економічний стан підприємства, з умовним еталонним підприємством, що має найкращі результати за всіма порівнюваними показниками;
- Аналіз трендовий. Так званий аналіз тенденцій розвитку, і є порівняльним аналізом, що застосовується для вивчення відносних темпів росту та приросту (зростання) показників за декілька років до рівня базисного року, визначення тенденцій їх змін (при дослідженні рядів динаміки);
- Групувань. Це процес утворення груп одиниць сукупності, однорідних у певному істотному відношенні, а також тих, що мають однакові або близькі значення групувальної ознаки. Групуванням називають розподіл статистичної сукупності на групи (частини) за рядом характерних для них ознак [59]. Це статистичний метод розчленування складного масового явища на істотно різні групи з метою всебічної характеристики його стану, розвитку і взаємозв’язків.

- Моделювання. Метод, який ґрунтується на використанні моделі як засобу дослідження явищ та процесів у сфері діяльності підприємств;
- Оцінки факторів внутрішнього та зовнішнього середовища організації. Спосіб з'ясування впливу рушійних сил внутрішнього та зовнішнього середовища на результати виробничо–господарської діяльності; до основних факторів, які підлягають оцінці, як фактори внутрішнього середовища підприємства, відносять: цілі, структуру, технологію, завдання, людей; до основних факторів впливу зовнішнього середовища підприємства, які прямо впливають, відносять: профспілки, громадські організації, постачальників, законодавчі акти, державні органи влади, споживачів; система економічних відносин у державі, конкуренти;
- Дослідно-статистичний. Метод базується на орієнтації на статистичні дані за минулі роки;
- Визначення продуктивності праці. Розрахунок ефективності результативності праці. Перевагами використання цього методу при оцінці ефективності управління підприємствами сільського зеленого туризму є те, що показник продуктивності праці дає змогу виявити зміни в ефективності праці на окремих стадіях і операціях виробничого циклу та проаналізувати причини зниження чи підвищення працездатності продукції;
- Ціноутворення. Сукупність засобів та способів економічного обґрунтування цін у різних економічних системах залежно від інтересів виробників і споживачів, що базується на використанні відповідних економічних законів, форм і методів конкурентної боротьби;
- Соціально-економічного управління. Комплекс методів цілеспрямованого впливу на окремих працівників, групу і трудовий колектив;
- Анкетування. Метод, який як і раніше залишається одним з найефективніших збору первинної інформації і який є простим, гнучким та дає можливість збору непрямої інформації;
- Рейтинговий. Рейтинговий метод ґрунтується на встановленні рейтингу об'єкта дослідження (туристичних підприємств, дестинацій, регіонів,

країн тощо) на основі ранжування за сукупністю ключових показників [36]. Завдяки методу об'єкт дослідження отримує оцінку, тобто характеристику, котра відображає його нинішній стан та перспективні напрями.

Описані методи та показники оцінювання ефективності туристичної діяльності наділені певними відмінностями, що пов'язано із різними особливостями розвитку туризму, наданням пріоритету тим методам і показникам, які більше адаптовані до середовища та об'єкта дослідження. Застосування кожного методу буде залежати від конкретної ситуації, зокрема суб'єкта проведення оцінювання, споживача отриманої інформації, цілей оцінювання тощо.

1.3 Проблеми розвитку туризму як галузі

Не дивлячись на те, що індустрія туризму є чинником економічного розвитку країни чи певного регіону, є значним впливом на розвиток інших суміжних галузей, таких як транспорт, харчування, індустрію розваг і т. п., швидке і незаплановане зростання туризму водночас породжує цілу низку проблем і може призвести до негативних наслідків, таких як перенаселеність, підвищення антропогенного впливу на навколишнє середовище (забруднення довкілля, перевитрата природних ресурсів), негативний вплив на традиційну національну культуру тощо.

Туризм є діяльністю людини, яка залежить від природних ресурсів, при цьому сприяючи їх виснаженню. Туристи, перебуваючи в тому чи іншому місці, використовують місцеві ресурси (воду та електроенергію, транспортний засіб, споживання місцевої їжі та купівля продукції). Тому, якщо занадто багато людей залишається в одному місці, з часом місцеві ресурси виснажуються. За оцінками фахівців викиди вуглекислого газу від розвитку туризму досить високі. Приблизно 5% від загального обсягу викидів припадає на індустрію туризму. Це і транспорт (авіація, автомобільний транспорт тощо), і проживання, і харчування, а також додаткові послуги для туристів. Звісно, найбільший внесок припадає на

транспортну інфраструктуру. Також, зростання туризму може призвести до перевитрати водних ресурсів, адже крім харчування прісна вода використовується для спа-зон, саун, оздоровчих зони, басейнів, для підтримки садів і полів для гольфу тощо. Через неконтрольований наплив туристів, хиріє або гине рослинність. Більш того, туристи часто забирають на згадку про подорож різні речі, наприклад, рідкісні морські мушлі чи корали, або ж купують їх як сувеніри у місцевих жителів. Великою проблемою є забруднення довкілля. Щодня середньостатистичний турист залишає після себе один кілограм сміття (за підрахунками Програми ООН з навколишнього середовища). Також діяльність туристів здійснює великий «стрес» на місцеві земельні ресурси та може призвести до ерозії ґрунту. Будівництво нової інфраструктури (доріг, аеропортів) та будівель часто руйнує ґрунт. Ці наслідки можуть поступово знищувати екологічні ресурси, від яких залежить сам туризм.

При визначенні впливу туризму на довкілля важливо також з якого боку він здійснюється: те, що вважається позитивним з точки зору туристів, може виявитися негативним з точки зору місцевих мешканців. Негативні впливи туризму, на жаль, часто переважають над позитивними. Зокрема, це відноситься до якості води, повітря, до шуму, знищенню місцевої дикої фауни туристами, руйнування історичних пам'яток [50]. Політика щодо захисту навколишнього середовища повинна бути націлена на довгостроковий період для забезпечення тривалої туристської діяльності. Однак багато країн, особливо що розвиваються, ігнорують це, вважаючи за краще комерційну та фінансову миттєву вигоду.

Ще однією проблемою даної галузі є негативний вплив на традиційну національну культуру. Спілкування з іноземними гостями інколи згубно впливає на місцеву культуру та систему цінностей. Наплив туристів може призвести до втрати культурної самобутності та зруйнувати традиційний спосіб життя місцевого населення, адже дуже часто місцеві жителі починають копіювати спосіб життя туристів. Вони одягаються як туристи, говорять і поведуться як вони, що може призвести до втрати рідних звичаїв та традицій. Для задоволення потреб туристів часто місцевим жителям потрібно змінити свій традиційний

стиль життя. Магазини постачаються продуктами для туристів, готелі проектується і будуються у «західному» стилі. Поступово маленькі затишні містечка стають місцем постійного великого трафіку, шуму, великої кількості людей. І місцевим людям нічого не залишається, як адаптуватися. Локальні ресторани починають більше обслуговувати іноземних туристів, готуючи «західні» страви замість місцевої кухні, а їжа є важливою частиною будь-якої культури. Місцеві жителі часто спостерігають негативну сторону туризму, оскільки відвідувачі дозволяють собі робити те, чого вдома ніколи б не зробили. Аморальна поведінка туристів породжує чималі проблеми [4, с. 22].

Розвиток туризму може також привести до підвищення податків на нерухомість і високу вартість життя в країнах-реципієнтах, які можуть стати недоступними для місцевих жителів.

Проблемою туризму є також зростання агресії та рівня злочинності. Часто туристи до подорожі в певну країну не ознайомлені з її основними нормами, правилами, традиціями. Наприклад, одяг, який турист може носити на Балі, може бути не прийнятний на інших островах Індонезії образити місцевих жителів, або в Індії та Непалі не слід потискати руку або передавати гроші лівою рукою. Туристи досить часто через незнання чи необережність, не поважають місцеві звичаї та моральні цінності. Це може спричинити зростання роздратування у місцевих жителів через «погану» поведінку туристів, що порушує місцеву культуру та створює заворушення серед людей. Деякі люди можуть спокуситися легкими грошима від туристів і вирішити почати злочинну діяльність. Це призводить до збільшення злочинності та антисоціальної поведінки, втрати моральних та релігійних цінностей.

Відбувається збільшення цін на товари та послуги. Загалом, туристичні райони, країни дорожчі, ніж інші. Хоча це добре для власників бізнесу, але може негативно вплинути на місцевих жителів. Часом туризм породжує зростання темпів інфляції в регіоні, де він розвивається. Туристи вкладають свої гроші, зароблені в іншому регіоні або країні, в економіку даного туристичного регіону. Підвищуються ціни на товари першої необхідності: продукти, одяг, житло,

транспорт, а, особливо, у високий туристичний сезон, що робить їх менш доступними для місцевих жителів. Як правило, в туристичних регіонах особливо стрімко зростають ціни на землю, а іноземні інвестори приїжджають і купують землю та бізнес. Наприклад, в Іспанії власники житлових приміщень віддають короткостроковій оренді туристам замість довгострокової оренди місцевим жителям, оскільки в першому випадку дохід більший. Місцеві жителі або повинні витратити значні кошти, або їм доводиться переїжджати у віддалені райони своєї країни, де ціни нижчі.

Перспектива отримати більш високооплачувану роботу в туристичному бізнесі може спричинити перехід працівників з інших галузей виробництва в інші, пов'язані з туризмом. Наприклад, більш висока заробітна плата в туристичній індустрії залучає працівників в цю сферу, що згубно впливає на сільське господарство через відтік робочої сили [20]. У результаті знижуються обсяги сільськогосподарської продукції, в той час як обсяги споживання зростають завдяки численним туристським прибуттям.

Масове переміщення людей з віддалених районів у міста з великою кількістю туристів, викликане можливістю працевлаштування [56, с. 124]. Може спричинити погіршення житлових умов, перевантаження систем забезпечення та обслуговування в цих містах.

Слід зазначити, що крім позитивного впливу на економіку, розвиток туризму може здійснювати і негативний:

- дефіцит туристичного балансу. Через відсутність необхідної інфраструктури, через здійснення імпорту товарів і обладнання, виплати кредитів на розвиток туризму та заробітної плати іноземного персоналу відбувається відплив грошових ресурсів країни;

- додаткове навантаження на місцеву інфраструктуру. Оскільки з розвитком туризму зростає кількість туристів, то стає необхідним розширення аеропортів, вокзалів, морських і річкових портів, готельних комплексів, доріг за допомогою значних капітальних вкладень;

- переміщення ресурсів з інших галузей економіки в індустрію туризму. Так як задля розвитку галуззі потрібно забезпечення виробництва туристської продукції та послуг, відбувається дефіцит ресурсів в інших галузях економіки.

Місцеві жителі часто невдоволені присутністю туристів, особливо якщо тим створюються найсприятливіші умови за рахунок місцевого населення. Шум, перенаселеність, забруднення навколишнього середовища, втрата самотності, пошкодження історичних, архітектурних і релігійних об'єктів – усе це є наслідками масового напливу туристів. Зазначені проблеми потрібно враховувати при плануванні розвитку туризму.

Таким чином, хоча туризм і володіє значним потенціалом як інструмент економічного розвитку, але він не є панацеєю від усіх економічних недуг. Уряд має докласти всіх зусиль до оптимізації (а не максимізації) прибутки від туризму, беручи до уваги ті витрати, які може спричинити за собою його розвиток. Слід зазначити, що можливість виникнення і величина витрат від туризму для країн, що розвиваються набагато більше, ніж для процвітаючих. Розвинені країни за визначенням мають здоровою економікою, яка здатна з легкістю покрити всі витрати туризму. Зазвичай економіки подібних країн диверсифіковані, а урядові інвестиційні програми не повністю зосереджені на розвитку.

Висновки до розділу 1

Аналіз основ розвитку туризму та його значення показав, що у сучасних умовах туризм являє собою одну з найбільш розвинених галузей світового господарства, а також одну з найдинамічніших форм міжнародної торгівлі послугами. Відповідно до Закону України «Про туризм» визначення трактується так: туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає. Туризм можна класифікувати за різними підходами, проте відповідно до Закону України «Про туризм» існують

такі види туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для осіб з інвалідністю; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; підводний; гірський; пригодницький; мисливський; автомобільний; самодіяльний тощо. Суб'єктом туризму є турист, і важливим є різниця між поняттями «подорожуючий», «відвідувач», «турист» та «екскурсант».

Оцінка економічної ефективності туристичної індустрії передбачає формування системи показників, які б характеризували економічний ефект існуючих та перспективних заходів у цій сфері, продуктивність використання туристичних ресурсів дестинації, а також методичних підходів до оцінки ефективності туристичної діяльності. До показників оцінки ефективності туристичної галузі можна віднести: найважливіші показники фінансово-господарської діяльності підприємств; показники, які розраховують за умов залучення інвестицій для розвитку галузі; відносні темп росту та темп приросту туристичних потоків; показник продуктивності праці; показник конкурентоспроможності. Методами оцінки ефективності туризму є: аналіз, аналіз і синтез, економетричний, метод рейтингової оцінки, аналіз трендовий, групувань, моделювання, оцінки факторів внутрішнього та зовнішнього середовища організації, дослідно-статистичний, визначення продуктивності праці, ціноутворення, соціально-економічного управління, анкетування, рейтинговий.

Проблемами розвитку туризму як галузі є перенаселеність, підвищення антропогенного впливу на навколишнє середовище, негативний вплив на традиційну національну культуру, підвищення злочинності, негативний вплив на економіку (дефіцит туристичного балансу, додаткове навантаження на місцеву інфраструктуру, переміщення ресурсів з інших галузей економіки в індустрію туризму.)

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1 Сучасний стан міжнародного туризму

У світовому міжнародному туризмі Всесвітня туристична організація (ЮНВТО) виділяє шість туристичних регіонів: Європа, Азійсько-Тихоокеанський регіон, Південна Азія, Америка, Близький Схід, Африка. Світовий туризм характеризується високим ступенем концентрації у відносно невеликих за площею регіонах. За даними ЮНВТО, у 2019 році було здійснено 1,5 млрд міжнародних туристичних поїздок, що на 4%, або на 54 мільйони перевищує показники 2018 року. Лідерами світового туризму являються: Франція (90,2 млн туристів), Іспанія (83,8 млн), США (78,7 млн), Китай (67,5 млн), Італія (64,6 млн), Туреччина (52,5 млн), Мексика (44,9 млн), Таїланд (39,7 млн), Німеччина (39,4 млн), Великобританія (36,9 млн) [45]. Україна, звісно, відноситься до Європейського регіону. І наразі Європа зберігає лідерство за кількістю міжнародних поїздок: в 2019 році Європу відвідало 743 мільйони іноземних туристів, що становить 51% світового ринку.

Сучасна туристична галузь інтенсивно розвивається у різних регіонах світу під впливом глобалізації та науково-технічного прогресу. Активний розвиток безпечного авіаційного транспорту, поглиблення міжкультурної взаємодії країн зумовлюють зростання міжнародних туристичних потоків. Україна не є виключенням. За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, уже в 2016-му Україна потрапила до 30-ки найпривабливіших для іноземних туристів країн, зайнявши 27 позицію. А вже в 2017-му, за даними Світового банку, Україна успішно перемістилася на 25 позицію. В 2018-му ця позиція збереглася. До кризи COVID-19 туризм в Україні перебував у стані покращення після значного занепаду, пов'язаного з подіями 2014 року.

Також, слід зазначити, що відповідно до методології, розробленої «Insurly» (веб-сайт порівняння страхування подорожей) у 2020 році Україна потрапила в ТОП-100 найбезпечніших країн для туристів. Методологія включає в себе дані про частоту стихійних лих, якості системи охорони здоров'я, рівні насильницьких злочинів і терористичних загроз. Україна посіла 83 місце з 56,2 балами із 100 можливих [44]. «Insurly» оцінив систему охорони здоров'я в нашій країні на 64 бали, ризик стихійних лих – на 85 балів, транспортні ризики – на 60 балів, терористичні загрози – на 24 бали.

Загалом, туристична індустрія як одна з високорентабельних галузей економіки є однією із провідних в соціально-економічному розвитку України. Досліджуючи туристичний ринок України, можна виділити певні особливості його функціонування. До основних відносяться:

- постійне збільшення пропозиції послуг, зважаючи на зростаючий попит;
- поява досвідчених спеціалістів для роботи в галузі, у зв'язку з появою нових освітніх програм і практик;
- виключні можливості для розвитку найрізноманітніших видів туризму.

Україна стає все цікавішою для іноземних туристів [45]. Жваві міста, стародавні замки, приголомшлива сільська місцевість, різноманітність ландшафтів та гостинність – все це робить країну особливим місцем, незалежно від її проблем.

За оцінками експертів, Україна може приймати до 10 млн туристів на рік [60, с. 52]. Основними факторами, які впливають на вибір потенційних туристів, під час вибору тієї чи іншої країни для подорожі є такі, як політична та економічна стабільності, ціни, рівень сервісного обслуговування, наявність туристично-рекреаційного потенціалу, характер транспортних зв'язків, реклама, географічні, природні та кліматичні, культурні і релігійні характеристики країни.

Окрім зазначених вище особливостей, слід зазначити, що Україна має сприятливе географічне і геополітичне розташування, унікальні природні та

кліматичні ресурси, історико-культурну спадщину. Основними факторами можна назвати можливість оздоровлення, мальовничість природи, спорт та відпочинок [35]. Також іноземних туристів цікавлять гастрономічний туризм, визначні місця, розваги, хоча звісно, свою роль тут відіграють унікальні особливості кожного регіону, куди приїжджають мандрівники.

Туризм України має високий потенціал розвитку в таких продуктах, як тури вихідного дня та діловий туризм, а також в області природних і культурних ресурсів (наприклад, гастротуризм, сільський туризм, медичні заклади/центри оздоровлення), однак через відсутність ефективного управління галуззю, неправильне статистичне охоплення та неконкурентність на міжнародному ринку її розвиток суттєво гальмувався. Також країна має розвинену транспортну інфраструктуру, значний науково-технічний потенціал, наявність висококваліфікованих кадрів.

Сприятливе географічне розташування України є великою перевагою для розвитку в'їзного туризму. Держава розташована у Східній Європі. Вона займає південний захід Східноєвропейської рівнини, частину Карпат і Кримських гір. Територія України – 603,7 тис. кв. км, відстань із заходу на схід 1316 км, з півночі на південь – 896 км. На сьогодні населення країни складає близько 41,703 млн. осіб (без урахування окупованого Криму). В межах України знаходиться географічний центр Європи – село Ділове, Рахівського району, Закарпатської обл.

Пріоритетним значенням для розвитку української туристичної галузі є клімат, основними характеристиками якого є порівняно теплий помірно континентальний клімат, відносно невелика вологість влітку та м'яка зима. Це дозволяє приймати туристів всі чотири сезони на рік. Україна має переважно рівнинний рельєф, родючі чорноземні ґрунти. Для держави характерні великі запаси, вдале поєднання і територіально компактне залягання покладів багатьох цінних корисних копалин.

Особливу гордість країни становить її природно-заповідний фонд. Станом на 01.01.2020 природно-заповідний фонд України має в своєму складі 8512

території та об'єктів загальною площею 4,418 млн га в межах території України (фактична площа 4,085 млн га) та 402500,0 га в межах акваторії Чорного моря [40]. До фонду належать: ботанічні сади, біосферні заповідники, національні природні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, природні заповідники, найвизначнішими з яких є Карпатський біосферний заповідник, Карпатський національний природний парк, Шацький національний парк, Синевірський національний парк, заповідник Асканія-Нова.

Гори – 5% території України, які розташовані на заході (Карпатські гори) і на крайньому півдні (Кримські гори). Найбільшою популярністю користуються пам'ятки Карпат наступних регіонів: Буковель, Драгобрат, Великий Березний, Верховина, Вижницький район, Виноградів, Воловець, Ворохта, Солотвино, Свалява.

Узбережжя Чорного та Азовського морів є одними із основних туристичних напрямів влітку. Азовське море зі своїми піщаними пляжами відмінно підходить для сімейного відпочинку з дітьми. Розташовані на Азовському узбережжі сольові і грязьові озера, лимани та гарячі джерела дозволяють не просто відпочити, а пройти курс оздоровчих процедур.

Води Чорного моря – прозоріші, глибші і прохолодніші, а узбережжя облаштовані піщаними і гальковими пляжами. В Одеській, Херсонській та Миколаївській областях знаходиться безліч грязелікарень і санаторіїв, тому тут також можна не тільки повноцінно відпочити, а й оздоровитися. Найпопулярнішими морськими курортами України є Одеса.

Слід зазначити, що до подій 2014 року, найбільш привабливою територією Причорноморського регіону для іноземних гостей була Автономна Республіка Крим, на яку припадало близько 30% туристів регіону (в той час як на Одеську область припадало 7,2% зарубіжних відвідувачів). Таке зацікавлення потенційних туристів Кримським курортом було викликане кліматичними властивостями, різноманітністю туристичних маршрутів, і більш низькими цінами відпочинку порівняно з іншими відомими морськими курортами.

Що стосується лікувально-оздоровчих ресурсів варто відмітити існування значних запасів лікувальних грязей, які представляють практично всі генетичні типи. В Україні широко відомі такі грязьові курорти, як Куяльник, Саки, Бердянськ, Кирилівка, Слов'янськ, Миргород тощо. На території України розповсюджені також численні родовища мінеральних вод усіх бальнеологічних типів. Гідромінеральні ресурси широко й ефективно використовуються на курортах Закарпатської, Львівської, Полтавської, Вінницької, Тернопільської та інших областей. Бальнеологічні курорти можна відвідати в Дніпропетровській, Закарпатській, Житомирській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Полтавській областях; кліматично-грязьові – Запорізька, Одеська області; грязьові – Одеська, Сумська області; кліматичні – Київська, Одеська, Сумська, Полтавська області.

Кліматичні умови узбереж Чорного та Азовського морів, Карпат (без урахування окупованого Криму) широко використовуються і являються основними лікувальними та оздоровчими чинниками практично на всіх курортах. Унікальним лікувальним ресурсом є природний мікроклімат шахт – Солотвинські соляні шахти.

Основними чинниками розвитку лікувально-оздоровчих ресурсів в цих регіонах є поєднання вигідного географічного розташування із сприятливим кліматом, наявність лікувальних природних ресурсів (грязі, мінеральні води тощо), наявність та розвиток багатьох санаторно-курортних закладів.

Багата історико-культурна спадщина є однією з основних складових формування конкурентоспроможності нашої країни на світовому туристичному ринку. Важливими туристично-екскурсійними об'єктами в країні є численні пам'ятки археології, історії, архітектури, мистецтва, музеї та картинні галереї. Серед унікальних пам'яток української держави яскравий інтерес для закордонних туристів можуть являти: пам'ятки Київської Русі; об'єкти туризму, пов'язані з історією українського козацтва; туристично-екскурсійні маршрути по місцях гайдамацького руху; меморіальні ансамблі, пам'ятки національно-

визвольного руху; шедеври архітектури різних стилів: бароко, модерн, неокласицизм; палацово-паркові ансамблі та пам'ятки мистецтва.

В Україні 200 тис. пам'яток культури, історії, містобудування і архітектури, палацо-паркового мистецтва, археології, а також 378 музеїв. Створено сім національних історико-культурних заповідників.

Найбільше пам'яток історії та архітектури розміщено у Львові (2500) та Львівській області. Особливо цінними є архітектурні ансамблі площі Ринок (XV–XIX), вулиць Вірменської (XIV–XIX) та Руської. Мистецьку цінність європейського масштабу мають ансамблі Успенської церкви (XVI–XVII), Святоюрського (XVII) та Вірменського (XIV–XVIII) соборів; Домініканського костелу (XVIII).

Другим містом в Україні за кількістю пам'яток архітектури є Київ (понад 1500). Передусім це споруди епохи Київської Русі – Золоті ворота (1037), Софіївський собор (1037), Видубицький монастир (XI), ансамбль Києво-Печерської лаври (XI).

Кам'янець-Подільський – місто-заповідник, що за кількістю пам'яток архітектури (понад 150) посідає третє місце в Україні. Особливу цінність становлять Стара фортеця (XI–XVIII), церкви, костели, житлові та цивільні споруди [24].

В Україні збереглися пам'ятки, пов'язані з колонізацією Причорномор'я стародавніми греками. Це руїни Херсонесу і Пантікапея в Криму, Ольвії в Миколаївській області. Через часті напади на землі України іноземних загарбників на її території споруджено чимало замків і фортець, які мають європейське значення. До найцінніших варто віднести замки в Ужгороді, Кременці, Луцьку, Острозі та ін.

Найціннішими загалом є пам'ятки епохи Київської Русі (IX–XII ст.) – 80% пам'яток цього періоду зосереджено саме на території України, з яких найвизначніші – Києво-Печерська лавра та Софіївський собор, Церква Спаса на Берестові, Ансамбль історичного центру Львову, Резиденція митрополитів Буковини і Далмації, які внесено до реєстрів ЮНЕСКО.

Важливе значення для формування туристичних поїздок є регіональна розгалуженість туристичних об'єктів. Майже кожний регіон являє інтерес з пізнавальної та тематичної точок зору [60, с. 84]. Це дозволяє, по-перше, урізноманітнити асортимент туристичних послуг, по-друге, формувати цікаві екскурсійні маршрути територією країни, по-третє, залучати велику кількість туристів, тим самим збільшуючи прибутки галузі.

Вагоме значення для туризму має забезпеченість територій транспортною, готельною інфраструктурою, а також рівень сервісного обслуговування. В Україні нині цим вимогам найбільш відповідають Закарпатський та Причорноморський регіони. Тому саме вони є найбільш перспективними з точки зору в'їзного туризму.

Регіон Західної України має велику кількість природно-рекреаційних і історико-культурних туристичних ресурсів, що дозволяє інтенсивно розвивати рекреацію та туризм. Перевагою туризму саме в цьому регіоні є те, що Західна Україна, зокрема Львівська, Івано-Франківська, Волинська, Закарпатська області знаходяться на межі з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією, і відрізняється від інших регіонів країни своїм вигідним транспортно-географічним положенням. Через територію регіону пролягають дванадцять залізничних шляхів, які з'єднують Україну з п'ятьма сусідніми державами. Наявність гір Карпат, Передкарпаття та Закарпатська низовин, Опілля, Розточчя, долин Дністра і Бугу дає можливість розвиватись альпінізму, гірськолижному, водному видам туризму. Щодо рекреаційних можливостей, то в районі Закарпаття розташовані 700 джерел лікувальних мінеральних вод, в Закарпатській області знаходиться найбільша в світі алергологічна лікарня, розташована в соляній шахті. Також слід зазначити, що такі джерела не поступаються властивостями відомим мінеральним водам Франції, Чехії та Польщі, але відпочинок і лікування в Закарпатті коштує набагато дешевше, ніж в цих країнах. Закарпатська область має значний історико-культурний потенціал, що дозволяє поєднати відпочинок чи рекреацію з пізнавальними туристичними поїздками. Розташування на території регіону Українських Карпат сприяє

розвитку гірськолижного туризму (усім відомі гірськолижні курорти Буковель, Драгобрат та ін.). Сприятливі умови дозволяють прокладання лижних трас відповідно до світових стандартів. Розвинена сервісна інфраструктура курорту, сприятливі кліматичні умови, чудові ландшафти дають змогу розвиватись сільському туризмі, який останнім часом стає все більш популярним серед іноземних відвідувачів.

Пріоритетні напрямки розвитку рекреації і туризму в Причорноморському регіоні виділені в таких зонах: зона Одеси (бальнеолікування, відпочинок, туристичні екскурсії, фестивалі, конгреси, семінари, бізнес-туризм, морські прогулянки); зона Бердянська (бальнеолікування, дитячий і сімейний відпочинок, туристичні екскурсії, морські прогулянки).

Серед міст наразі Київ, Одеса, Львів та Карпати є найрозвинутішими туристичними DESTИНАЦІЯМИ з точки зору ланцюжка формування вартості туристичних послуг, управління DESTИНАЦІЄЮ та популярності для переважної більшості міжнародних туристів.

Щодо туристів, то традиційно лідерами за відвідуванням України є прикордонні країни – Молдова (4,4 млн), Білорусь (2,6 млн), Росія (1,5 млн), Польща (1 млн), Угорщина (915 тис.), Румунія (740 тис.) (дані за 2018 рік). Але слід розуміти, що ці дані Держприкордонслужби України і опираються на кількість перетинів кордону, але може бути так, коли одну й ту ж людину фіксують на кордоні декілька разів. Особливо це показово на прикладі Молдови, населення якої станом на 2017-й рік складає 3,5 мільйони людей. Тобто велика кількість туристів з прикордонних країн – не обов'язково є показником туристичної привабливості, а в основному – маркером тісних родинних, бізнесових, торгових зв'язків з потребою відвідувати сусідню країну.

З інших країн в Україну частіше їдуть з США, Туреччини, Ізраїлю, Китаю, Канади. Серед країн Європи найбільш популярні тури до України серед громадян Великої Британії, Німеччини, Італії та Франції.

У звіті Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України показана така туристична тенденція за 2018 рік:

відвідування України громадянами з не прикордонних країн зросло, і причому відчутно. Великобританії – на 47,3%, Китаю на 38,8%, Литви на 23,4%, Ізраїлю на 21,7%, США на 19,7%, Чехії на 16,0%, Італії на 15,4%, Німеччини на 13,3%, Франції на 9,2%, Болгарії на 7,9% [32]. У Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України такі зміни пояснюють активізацією просування України на міжнародному туристичному ринку, двостороннього співробітництва, візової лібералізації, збільшення пропозицій прямого та бюджетного авіасполучення.

В'їзний туризм є пріоритетним видом туризму для України, як вагомий чинник поповнення валютними надходженнями державної скарбниці та створення додаткових робочих місць. Отож, проаналізуємо вплив туризму на економіку України.

Як було зазначено вище, туристична сфера є однією з найважливіших та найдинамічніших сфер діяльності держави і з кожним роком вона набуває все більшого значення, проте частка туризму в загальній економіці України складає, згідно з офіційною статистикою, близько 3–4% ВВП, що значно нижче міжнародного середнього показника (який дорівнює 10%). Відтак туризм практично не береться до уваги при формуванні економічної політики на національному рівні. Однак останні дані від міжнародних структур (перш за все Всесвітньої туристичної організації ООН, ЮНВТО) підтверджують власні розрахунки внутрішніх експертів, які визначили цю частку на рівні близько 9% ВВП України. Це дає підстави вважати цей показник набагато важливішим для української економіки, аніж раніше.

Пов'язана з туризмом економіка в Україні залежить здебільшого від внутрішнього туризму, а також внутрішньої складової виїзного туризму. При цьому в'їзний потік із-за кордону формує трохи більше третьої частини усієї економіки національного туризму. Отож, проаналізуємо динаміку основних показників ринку туристичних послуг (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка показників ринку туристичних послуг в Україні, 2014-2019 рр.

Показники	Роки							Темп приросту, %
	2013р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2013 р./ 2019 р.
Прямий внесок туризму у ВВП, млрд. грн.	30	23	28	35	43	49	54	80
Частка прямого внеску туризму у ВВП, %	2,04	1,42	1,43	1,45	1,45	1,44	1,39	-31,9
Загальний внесок туризму у ВВП, млрд. грн.	111,3	87,4	106,9	129,8	167,0	184,2	202,9	82,3
Частка загального внеску туризму у ВВП, %	7,6	5,5	5,4	5,4	5,6	5,4	5,2	-31,6
Прямий внесок туризму в зайнятість, тис. осіб	368,0	226,0	206,6	208,6	207,8	206,2	203,8	-44,6
Частка прямого внеску туризму в зайнятість, %	1,8	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2	-33,3
Загальний внесок туризму в зайнятість, тис. осіб	1 388,3	887,5	789,7	793,0	812,0	791,0	777,9	-43,9
Частка загального внеску туризму в зайнятість, %	6,8	4,9	4,8	4,9	5,0	4,9	4,7	-30,9
Капітальні вкладення в туризм, млрд. грн.	5,8	5,0	5,5	7,0	9,2	10,6	12,1	108,62
Частка капітальних вкладень в туризм, %	2,3	2,2	2,0	1,9	-	-	-	-
Частка доходів від туризму в загальному експорті країни, %	7,3	3,5	3,5	3,7	3,7	3,8	-	-
Частка витрат в туризм в загальному імпорті країни, %	6,5	7,8	10,8	12,0	12,0	11,7	-	-

Джерело: складено на основі [30]

Показник темп приросту використовується при аналізі будь-якого ряду динаміки. Формула темпу приросту часто застосовується в статистиці і економіці в парі з таким показником, як темп зростання (у відсотковому співвідношенні).

Темп зростання показує у скільки разів змінився показник в порівнянні з базовим, а темп приросту відображає, на скільки змінилася досліджувана величина. Темпу приросту розраховується за формулою:

$$t_{\text{пр.}} = \frac{y_1 - y_0}{y_0} * 100 \quad (2.1)$$

де y_1 – значення показника звітнього періоду, грн.;

y_0 – значення показника базового періоду, грн.

Джерело: [55]

Аналіз даних таблиці показав, що прямий внесок туризму у ВВП за 2014-2019 роки збільшився від 30 до 54 млрд. грн., аналогічну тенденцію бачимо і за загальним внеском туризму у ВВП, який склав 111,3 млрд. грн. у 2013 р., а у 2019 р. – 202,9 млрд. грн. Натомість частки прямого внеску туризму у ВВП та загального внеску туризму у ВВП зменшились у 2019 році порівнюючи з 2013, що свідчить про низьку ефективність туристичної сфери та низький рівень використання туристичних ресурсів. Слід зазначити, що у 2020 році прямий внесок туризму у ВВП становить 60 млрд. грн.

Прямий внесок туристичної галузі у забезпечення зайнятості зменшився з 368,0 тис. осіб у 2013 р. до 203,8 тис. осіб у 2019 р., динаміка загального внеску туризму в зайнятість є негативною: відбулось зменшення робочих місць із 1 388,3 тис. осіб до 777,9 тис. осіб за 2013-2019 рр. (частка загального внеску туризму в зайнятість зменшилась із 6,8% до 4,7% відповідно).

Аналіз динаміки капітальних вкладень у туристичний ринок показує зростання грошових витрат протягом 2014–2019 рр. з 5,8 до 12,1 млрд. грн. Аналогічна тенденція спостерігається і в Частка доходів, отриманих від туристичних послуг, суттєво зменшилась з 7,3% у 2013 до 3,5% у 2014 році, але у 2018 році вже становила 3,8%. Частка витрат в туризм в загальному імпорті країни збільшилась до 12,0% у 2017 році.

Аналіз даних також показав, що у 2014 році був різкий спад майже усіх показників. Основною причиною такої тенденції могли стати політична та економічна нестабільності внаслідок війни на Сході України.

Та останні роки туристична галузь України все більше розвивалась і для іноземних туристів держава стає все більш цікавою для відвідування.

Але, протягом останнього 2020-го року туризм України та і всіх країн світу зазнав змін, що негативно вплинули на його розвиток, внаслідок пандемії, а саме COVID-19 (інфекційну хворобу, яку спричиняє новий штам коронавірусу). Туризм є одним із тих секторів всесвітньої економіки, що постраждав найбільше у зв'язку з обмеженнями на пересування, а особливо складна ситуація склалася в авіаційній галузі. Плюсом для України стало те, що частка внутрішнього та виїзного туризму значно перевищує показники вхідного потоку, отже, що стосується наслідків COVID-19, наша держава перебуває у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн, але попри це глобальними наслідками стали: зменшення кількості прибуттів міжнародних туристів, втрата експортних надходжень від туризму, втрата робочих місць у сфері туризму.

Паралельно з негативним наслідком у вигляді зменшення потоку туристів з інших країн, все більше почав розвиватись внутрішній туризм. І, навіть, в умовах пандемії збільшується внутрішня туристична міграція, жителі України подорожують своєю країною значно більше, відкривають нові місця для подорожей, зросла кількість туристів в Карпати, Одесу, Херсон, Миколаїв, курорт Кирилівку (Азовське море), Бердянськ, та інші міста.

Ряд міжнародних організацій, зокрема МВФ, Всесвітній банк, ОЕСР, опублікували свої економічні прогнози щодо наслідків кризи COVID-19 для світової економіки, серед яких найактуальнішим і найповнішим є звіт МВФ, опублікований у квітні 2020 року. Наведемо наведено основні прогнозовані показники, викладені у цьому звіті (рис. 2.1).

Згідно з цими прогнозами, у 2020 році відбудеться зростання ВВП в Україні до рівня 3,6 %, при цьому рівень безробіття сягне 9,3 %, очікується збільшення рівня інфляції у 2021 році. Як Україна, так і решта світу, після

погіршених показників у 2020 році, зможуть відновити свій економічний стан уже у 2021 році, проте повністю компенсувати негативні наслідки, завдані у 2020 році, неможливо. Прогнозується, що міжнародна економіка зможе досягти покращеного стану тільки у 2022 році.

	ВВП (% змін р/р)			Інфляція (% змін р/р)			Безробіття (% робочої сили)		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Світ	2,9 %	-3,0 %	5,8 %	3,6 %	3,0 %	3,3 %		п/а	
Європейський Союз	1,7 %	-7,1 %	4,8 %	1,4 %	0,6 %	1,2 %		п/а	
Країни Європи, що розвиваються*	2,1 %	-5,2 %	4,2 %	6,5 %	5,1 %	5,0 %		п/а	
Росія	1,3 %	-5,5 %	3,5 %	4,5 %	3,1 %	2,9 %	4,6 %	4,9 %	4,8 %
Польща	4,1 %	-4,6 %	4,2 %	2,3 %	3,2 %	2,6 %	3,3 %	9,9 %	8,0 %
Білорусь	1,2 %	-6,0 %	3,5 %	5,6 %	5,6 %	5,6 %	0,3 %	2,3 %	1,8 %
Україна	3,2 %	-7,7 %	3,6 %	7,9 %	4,5 %	7,2 %	8,5 %	10,0 %	9,3 %

Рис. 2.1. Основні прогнозовані показники щодо наслідків COVID-19

Джерело: [40]

Згідно з цими прогнозами, у 2020 році відбудеться зростання ВВП в Україні до рівня 3,6 %, при цьому рівень безробіття сягне 9,3 %, очікується збільшення рівня інфляції у 2021 році. Як Україна, так і решта світу, після погіршених показників у 2020 році, зможуть відновити свій економічний стан уже у 2021 році, проте повністю компенсувати негативні наслідки, завдані у 2020 році, неможливо. Прогнозується, що міжнародна економіка зможе досягти покращеного стану тільки у 2022 році.

На сьогодні в Україні спостерігається значне відставання у темпах впровадження заходів на підтримку туристичного сектора, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку протягом прогнозованого відновлення впродовж 2021 року.

Але урядом України було впроваджено ряд економічних заходів:

1) Нові позики та підтримка ліквідності. 4 млрд грн. виділено на компенсацію відсотків за існуючими позиками для мікро- та малих підприємств,

а також розширена програма доступних позик (5-7-9 %); 24 млрд грн. для забезпечення позик із державними гарантіями інвестицій; 1,6 млрд грн. на підтримку креативних галузей;

2) Відтермінування податкових зобов'язань, їх послаблення або скасування. Термін сплати податків на землю, на оренду землі та податку на нерухомість, оплата якого мала відбутися в квітні 2020 року, подовжено до 30 червня 2020 р., а аналогічні податки за березень 2020 р. скасовано;

3) Підтримка щодо заробітної платні [40]. Тимчасова матеріальна допомога з безробіття для тих, хто втратив роботу внаслідок пандемії COVID-19, виплачується в сумі двох третіх від суми з/п за кожну скорочену робочу годину, але не більше зафіксованої суми, а саме встановленої мінімальної щомісячної з/п (наразі становить 6000 грн.); підвищення пенсій і виплат по безробіттю.

2.2 Аналіз динаміки туристичних потоків

Всесвітня туристична організація ООН (ЮНВТО) зараховує до числа туристів осіб, які перетнули кордон зі службовою, діловою, приватною, релігійною метою, з метою туризму та навчання, культурний та спортивний обмін, транзит тощо. Тому туристи, що визначають мету своєї поїздки «з приватною метою», також зараховуються до загальної кількості туристів.

Але підрахувати реальну кількість іноземців, які приїздили до України як туристи, досить складно. За даними Адміністрації Держприкордонслужби з метою «туризм» в Україну в'їжджають певна кількість осіб за певні роки. Однак ці цифри не відображають реального стану речей, тому що розраховуються лише за даними, які надаються громадянами на пунктах перетину кордону. Крім того, як ми вже зазначили, поняття «турист» охоплює ширше коло людей, ніж ті, хто визначає мету своєї поїздки туристичною, тому фактично інформація за метою «Туризм» не відображає реальної кількості туристів, що відвідують Україну.

Також є велика кількість тих, хто побував в Україні просто транзитом, або тих, хто приїздить до нас за певними товарами (наприклад, у Польщі всі готелі, хостели тощо звітуються про кількість іноземних відвідувачів, які провели в апартаментах хоча б одну ніч, і це, звісно, дає змогу говорити про більш точну статистику).

Порівнюємо кількість іноземців, що приїжджають в Україну та кількість туристів, що виїжджають з України за кордон. Проаналізуємо динаміку туристських потоків в Україну та з країни за 2015-2018 роки (рис. 2.2).

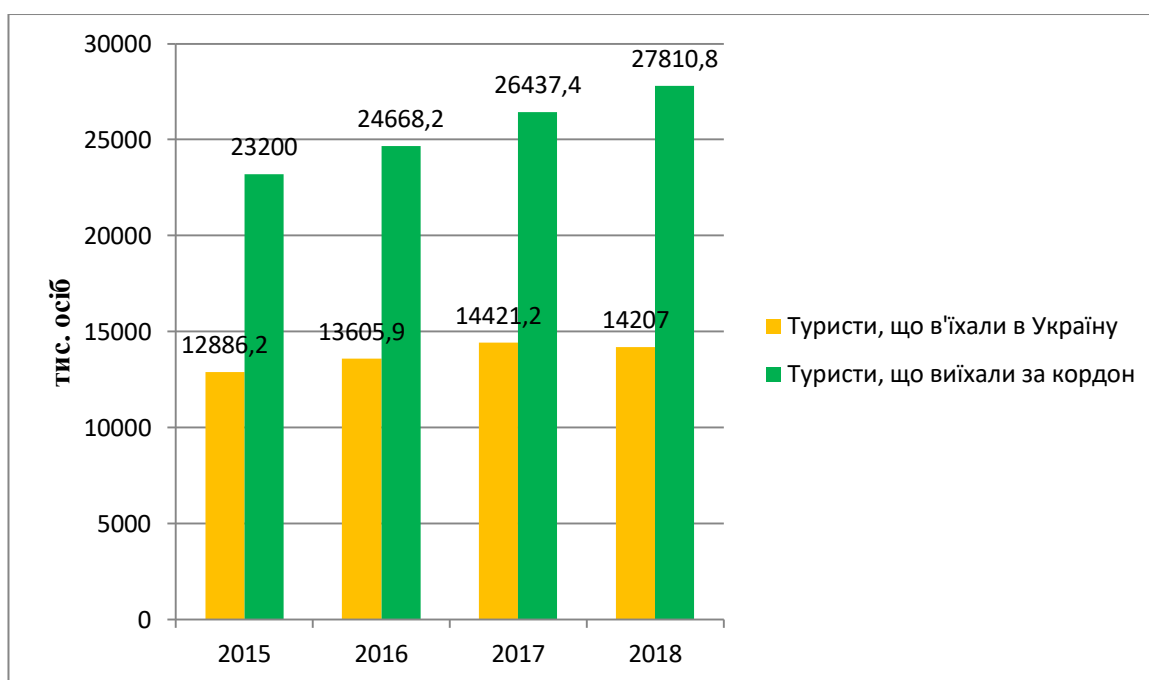

Рис. 2.2. Туристи, що в'їхали в Україну та українці, що виїхали за кордон

Джерело: складено автором на основі [11, 12]

Аналіз даних графіку показав, що кількість людей, що виїжджають з країни значно перевищує кількість тих, що її відвідують, тобто виїзний туризм в Україні переважає. Протягом 2015-2018 кількість туристів, що виїхали за кордон збільшилась від 23200 тис. осіб до 27810,8 тис. осіб. Натомість кількість іноземців, що прибули в Україну збільшилась від 12886,2 тис. осіб у 2015 році до 14207 тис. осіб у 2018 році. Основною причиною зниження кількості туристів

до країни стали проведення антитерористичної операції на окупованих територіях Луганської та Донецької областей та анексованому Криму, що призвело до втрати важливих для розвитку туризму DESTИНАЦІЙ.

Оскільки темою нашого дослідження є саме міжнародний туризм в Україні, проаналізуємо детальніше динаміку в'їзного туризму за 2015-2019 роки (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Іноземні туристи, що перетинали державний кордон України, 2015-2019 рр.

	Кількість іноземних туристів, тис. осіб					Темп приросту, %
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2015 р./2019 р.
I квартал	2864,8	2427,3	2631,5	2547,7	2357,8	-17,7
II квартал	3241,0	3392,7	3697,1	3673,4	3513,8	8,41
III квартал	3733,2	4559,5	4769,5	4935,7	-	-
IV квартал	3074,2	3226,3	3323,1	3050,1	-	-
Усього	12886,2	13605,9	14421,2	14207,0	-	-

Джерело: складено автором на основі [11, 12]

Аналіз даних таблиці показав незначне зменшення кількості туристів, що в'їжджали в Україну, у I-II кварталах 2019 року порівняно із попереднім. Також можемо побачити, що частка туристів у I кварталі 2019 році порівняно з I кварталом 2015 року зменшилась на 17,7%. Хоча загалом кількість іноземних туристів в Україні потроху зростає.

Лідерами за відвідуванням України є прикордонні країни, з інших країн в Україну приїжджають рідше (рис. 2.3). Частка туристів з прикордонних країн з 2015 року поступово зменшується з 86,1% до 80,7%, однією із причин чого є введення з 01.01.2018 року змін до Митного кодексу України, що значно обмежують безмитний перетин товарів через кордон.

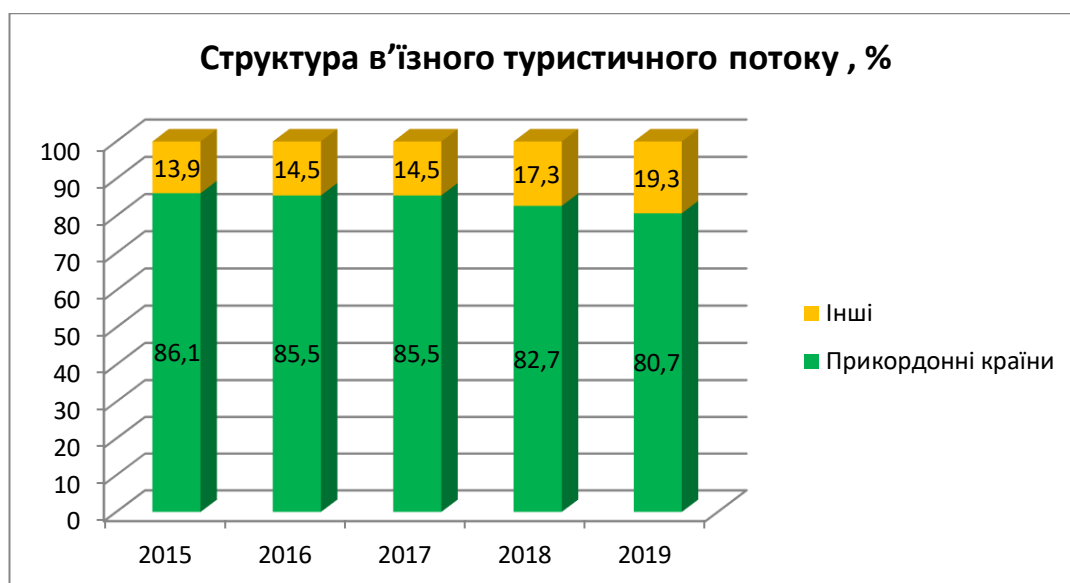

Рис. 2.3. Структура в'їзного туристичного потоку в Україну

Джерело: складено автором на основі [11, 12]

Відповідно до даних Державної прикордонної служби України розглянемо з яких саме країн подорожують туристи найбільше в нашу країну.

На фоні зменшення у I півріччі 2019 року прикордонного обміну у порівнянні з I півріччям 2018 року, спостерігаються якісні зміни в структурі в'їзного туристичного потоку з неприкордонних країн. Також зауважимо суттєве зростання потоків з: Литви – на 32,0%, Латвії – 18,1%, Німеччини – 17,5%, Канади – 11,4%, Китаю – 11,1%, а також продовжується тенденція зростання потоків туристів з: Франції – 6,0%, США – 5,6%, Чехії – 5,6%, Італії – 3,9%, Великобританії – 2,7%, Болгарії – 2,4% та відновився потік туристів з Грузії – 4,5% (табл. 2. 3).

Таблиця 2.3

ТОП-20 країн, громадяни які найчастіше подорожують в Україну, I півріччя 2016-2019 рр.

	Кількість громадян, тис. осіб			
	I півріччя 2016 р.	I півріччя 2017 р.	I півріччя 2018 р.	I півріччя 2019 р.

Продовження табл. 2.3

1	Молдова	1986,8	2013,2	1949,6	1795,5
2	Білорусь	674,9	1048,0	1064,5	909,6
3	Росія	596,2	620,3	645,3	623,6
4	Польща	555,5	553,0	532,4	513,5
5	Угорщина	581,3	608,0	447,4	417,3
6	Румунія	374,8	400,6	354,8	353,7
7	Словаччина	206,7	168,9	151,8	127,7
8	Туреччина	87,8	115,5	134,2	125,8
9	Ізраїль	76,5	99,9	125,7	121,0
10	Німеччина	70,5	87,6	98,7	115,9
11	США	61,7	71,6	80,5	85,1
12	Великобританія	29,9	35,4	57,2	58,8
13	Литва	21,1	34,0	40,9	54,1
14	Італія	32,4	35,6	40,5	42,1
15	Азербайджан	43,1	42,0	42,5	41,3
16	Чехія	18,4	25,6	29,6	31,2
17	Франція	22,9	26,9	29,1	30,9
18	Болгарія	18,3	21,0	22,4	22,9
19	Грузія	21,4	23,3	21,7	22,7
20	Латвія	12,1	16,7	18,7	22,1
	Інші	327,8	281,5	333,6	356,8
	Усього	5820,1	6328,6	6221,1	5871,6

Джерело: складено автором на основі [11]

З огляду на те, що прикордонні країни є лідерами за відвідуванням України і складають 80,7% всього в'їзного туристичного потоку (станом на 2019 рік), коливання показників туристичних потоків в основному залежить саме від цих країн. Але відповідно до даних Держприкордонслужби відвідування України громадянами прикордонних країн зменшилося, в той час як не прикордонних зростає.

Відповідно до даних Державної служби статистики України, проаналізуємо динаміку туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами в Україні (табл. 2.4)

Таблиця 2.4

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, 2014-2019 рр.

	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2014 р.	2425089	17070	2085273	322746
2015 р.	2019576	15159	1647390	357027
2016 р.	2549606	35071	2060974	453561
2017 р.	2806426	39605	2289854	476967
2018 р.	4557447	75945	4024703	456799
2019 р.	6132097	86840	5524866	520391

Джерело: складено автором на основі [12]

Аналіз даних таблиці показав, що кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами зростає, і у 2019 році становить 6132097 осіб, що більше ніж у два рази порівняно з 2014 роком. Найбільше користуються послугами туроператорів українці, які виїжджають за кордон, значно менше туристи, що здійснюють подорож на території України, і найменше іноземні туристи.

За даними Адміністрації Держприкордонслужби 2017 року головною мотивацією туристів є приватні подорожі, на які припадає 95,6% усіх подорожей. Побудуємо діаграму мети подорожей іноземців до України, спираючись на ці дані (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Мотивація туристичних поїздок іноземців до України

Джерело: створено автором на основі [11]

Наступним прослідкуємо динаміку надходжень грошових коштів від туризму в Україну за 2015-2018 роки (табл. 2.5). Міжнародні доходи від туризму – це витрати іноземних прибувають відвідувачів, включаючи платежі національним перевізниками за міжнародний транспорт. Ці доходи включають в себе всі попередні оплати за товари і послуги, придбані в країні призначення. Вони також можуть включати доходи від туристів, які відвідують країну на один день, за винятком випадків, коли вони заслуговують окремої класифікації.

Аналіз таблиці показав, що міжнародні туристичні грошові надходження зростають і з 2015 до 2018 року зросли на 36,5%, хоча знову ж таки після політично-воєнних подій на території України вони значно знизились.

Таблиця 2.5

Динаміка надходження грошових коштів від туризму в Україну, 2015-2018 рр.

Грошові надходження, дол. США				Темп приросту, %
2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2015 р./2018 р.
1 662 000 000	1 723 000 000	2 019 000 000	2 269 000 000	36,5

Джерело: розроблено автором на основі [11]

Побудуємо графік, де відобразимо зв'язок грошових надходжень від туризму в Україну та кількості іноземних туристів за 2015-2018 роки (рис. 2.5)

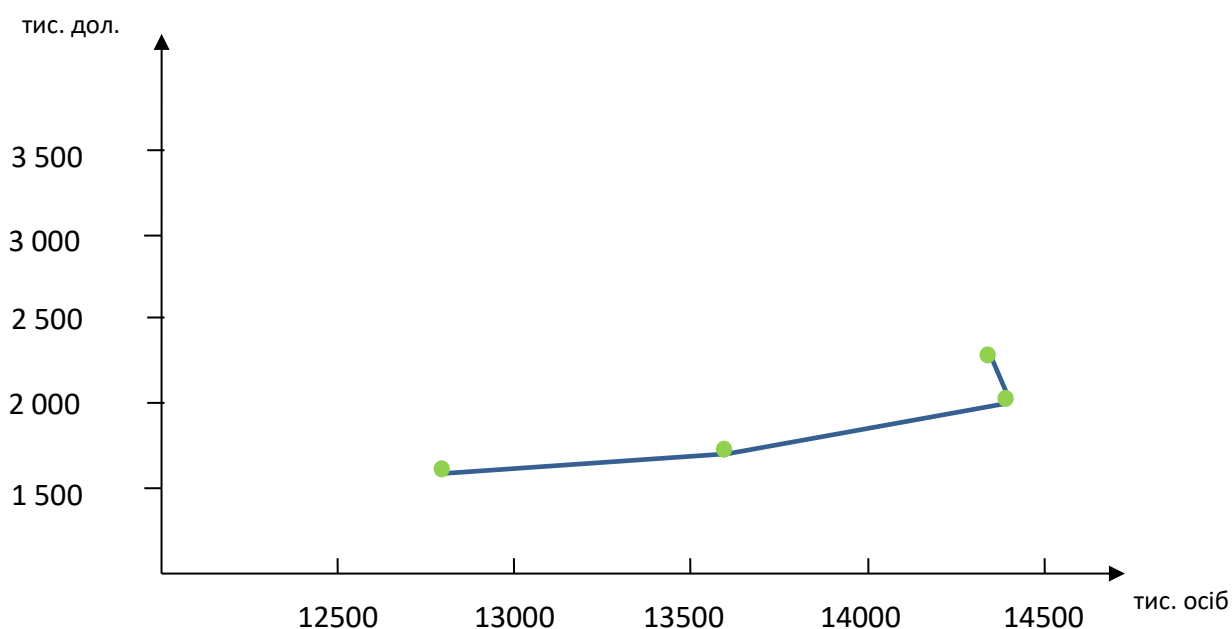

Рис. 2.5. Зв'язок грошових надходжень від туризму в Україну та кількості іноземних туристів

Джерело: створено автором на основі [11, 30]

Аналіз даних графіка показав, що відповідно при збільшенні потоку в'їзних туристів збільшується кількість грошових надходжень. Так, 2015 році кількість туристів становила 12886,2 тис. осіб, грошові надходження – 1662 тис.

дол., а у 2018 році кількість іноземців дорівнювала 14207 тис. осіб, а грошові надходження відповідно 2269 тис. осіб.

2.3 Фактори, які впливають на розвиток туризму

Міжнародний туризм поєднує економічні, соціальні, культурні та екологічні аспекти, має невичерпний потенціал для постійного прогресу, пов'язане з багатьма галузями економіки, що зумовлює його провідне місце у соціально-економічному житті країн і народів. Туризм є чинником економічного та культурного розвитку, захисту навколишнього середовища та історико-культурної спадщини, міжнародного взаєморозуміння, миру, дотримання прав людини та основних свобод без різниці у расі, статі, мові та релігії; є економічним джерелом створення нових робочих місць та отримання прибутку, розвитку інфраструктури, промисловості.

Розвиток туристичної галузі є складним динамічним процесом, орієнтованим на максимальну взаємодію із зовнішнім середовищем та постійну мінливість внутрішнього. Тому важливо визначити, які саме фактори їх обумовлюють та впливають на збалансованість та ефективність використання туристичного потенціалу регіону.

Варто зазначити, що фактори впливу можна класифікувати за різними ознаками [67]:

- за ступенем впливу: статичні (постійні) (до статичних відносять сукупність природно-географічних чинників, які мають незмінне значення: природно-кліматичні, географічні та культурно-історичні чинники. Людина лише пристосовує їх до туристських потреб, робить більш доступними для використання) та динамічні (змінні) (демографічні, соціально-економічні, матеріально-технічні й політичні чинники, які можуть мати різну оцінку, значення, що змінюються в часі й просторі);

- за характером впливу: екстенсивні (чисельність населення, матеріально-технічне забезпечення, будівництво нових об'єктів), інтенсивні

(підвищення кваліфікації персоналу, інноваційно-інвестиційна діяльність, розвиток професійно-кваліфікаційної структури), гальмуючі (кризи, милітаризація економіки, політична нестабільність, зростання цін, інфляція, погіршення екології);

- за механізмом впливу: об'єктивні (природно-кліматичні, соціально-демографічні та географічні, культурно-історичні), регулюючі (державна політика у галузі туризму, туристична освіта, наявність і зміст туристичного законодавства);

- за напрямом впливу: зовнішні (впливають на туризм за допомогою змін, що відбуваються в житті суспільства, і мають неоднозначний вплив на різні елементи системи туризму, а також через фінансово економічні умови, наприклад, політичні, соціально-демографічні, фінансово-економічні, науково-технічні), внутрішні (фінансово-ресурсний потенціал, організаційна структура, координація і управління діяльністю в туризмі, чисельність працівників, їх кваліфікація, чисельність представників туристичного бізнесу) [66];

- за інтересами: фактори залучення (спонукають до подорожі) (природно-кліматичні та географічні, культурно-історичні, соціальні), фактори розподілу або диференціації попиту (впливають на вибір місця подорожі) (туристичні ресурси, розвиток інфраструктури, рівень соціально-економічного розвитку країни);

- за змістом: соціально-економічні (реальні доходи населення, бюджет вільного часу, рівень освіти, професія, соціальний статус), демографічні (відновлення населення, вікова, статева структура, сімейний стан), соціально-психологічні (стереотип поведінки у вільний час, спосіб життя, традиції населення, ментальність нації), природно-географічні (стан навколишнього середовища, місце проживання туриста);

- за географічною ознакою: фізико-географічні (ландшафтні і кліматичні умови, гідромережі), суспільно-географічні (географічне розміщення регіону, населення та трудові ресурси, інфраструктура), історико-культурні (наявність історичних пам'яток, наявність культурної спадщини), геополітичні

(політична стабільність і політична культура, відсутність конфліктів, відношення населення до іноземних туристів);

- за територіальною ознакою: загальнодержавні (політичні, соціально-демографічні, фінансово-економічні, науково-технічні), регіональні (туристично-рекреаційні ресурси, розвиток інфраструктури, рівень соціально-економічного розвитку регіону);

- за дієвістю впливу: ті, що генерують (розвиток суспільного виробництва, розвиток трудових ресурсів; потреба у відновленні працездатності та здоров'я), ті, що реалізують (зростання матеріального і культурно-освітнього рівня життя, зростання фонду вільного часу, розвиток транспорту і комунікацій, розширення сфери послуг, розширення фонду рекреаційних територій);

- за результатами впливу: позитивні (політична стабільність, зростання ВВП та реальних доходів, розвиток інфраструктури, впровадження інновацій, зростання інвестицій), негативні (економічна криза, зростання цін, інфляція, мілітаризація економіки, політична нестабільність, погіршення екологічної ситуації) [67].

Так як немає загальної і єдиної класифікації факторів, можна по-різному визначати їх пріоритетність та вагомість. До основних факторів, що впливають на розвиток туризму в Україні відносяться:

- стабільність економічної, політичної та фінансової ситуації. Економічна ситуація характеризує реальну купівельну спроможність населення України, рівень цін, соціально-економічний розвиток та спеціалізація регіонів, де надаються послуги туризму. Політична пов'язана з органами державної влади та контролю, з наявністю чи відсутністю політичного напруження у суспільстві, проявляється в дотриманні і виконанні законів та інших регулюючих нормативних актів. В Україні проявляється нестабільна політична ситуація у вигляді конфлікту на Сході країни, і наразі є одним із ключових факторів, що негативно впливає на розвиток туризму України;

- нормативно-законодавча база. Вона регулює діяльність суб'єктів в галуззі туризму. В Україні наявна велика кількість правових і нормативних

документів, що регулюють туристичну діяльність. Закон України «Про туризм» є основоположним законодавчим актом, що визначає загальні правові, організаційні, виховні та соціально-економічні засади реалізації державної політики в галузі туризму, всебічно регламентує туристичну діяльність в Україні, створює умови для стимулювання ділової активності суб'єктів туристичного підприємництва, забезпечує оптимальний рівень державного регулювання процесу розвитку вітчизняного туризму;

– участь України у міжнародних організаціях та дипломатичні стосунки з іншими країнами. У розвитку туризму України велику роль відіграє участь її і міжнародних організаціях та дипломатичні стосунки з іншими державами. Україна бере активну участь у всіх напрямках діяльності ООН, яка має вагоме значення, як і її спеціалізовані установи. Найважливішими напрямками є підтримання міжнародного миру та безпеки та зміцнення верховенства права у міжнародних відносинах, розвиток співробітництва у вирішенні проблем соціально-економічного та гуманітарного характеру, забезпечення прав людини. Україна є повноправним членом Всесвітньої організації туризму (ЮНВТО) ще з 1997 року. І це є вагомим фактором розвитку, адже для України дана організація це, можна сказати, джерело рекомендацій щодо створення інфраструктури туристичного ринку, платформа для обміну міжнародним досвідом формування стандартів якості надання туристичних послуг і забезпечення безпеки туристів;

– рівень доходів населення. Величина реального доходу населення є великим впливом на попит туристичних послуг, адже під час збільшення реального доходу населення збільшується попит на туристичні послуги в державі, оскільки в українців з'являються кошти, які можуть бути витрачені на відпочинок та подорожі. Зростання соціально-економічного рівня життя населення країни сприяє зміні вимог до туристичного обслуговування, активізує збільшення внутрішніх та зовнішніх туристичних потоків.

– зовнішньоекономічна діяльність держави;

- рівень розвитку сучасних технологій. Технологічне середовище спливає на розвиток туризму шляхом прискорення розвитку науково-технічних досягнень, оновлення комп'ютерних технологій, продажу турпослуг у системі онлайн, які визначають майбутні сприятливі можливості для суб'єктів господарювання у цій сфері;

- природно-кліматичні, географічні та культурно-історичні, туристично-рекреаційні ресурси. Такі фактори означають потужність, різноманітність природно-географічного потенціалу, сприятливість природно-кліматичних умов, стан довкілля, його екологічність, наявність у туристичних регіонах релігійних, культурних, історичних пам'яток, культурних цінностей, які формують прагнення до нових вражень та подорожей тощо. Україна має унікальний комплекс історичних, культурних та природних пам'яток, значні рекреаційні можливості, що сформувалися завдяки географічному положенню та історичному розвитку держави. Окремі її регіони є дуже привабливими для туристів, зокрема для іноземних [66];

- чисельність населення;

- рівень розвитку інфраструктури. Задля високого рівня розвитку туристичної галузі, країна повинна мати сучасну розвинену матеріально-технічну базу туризму та туристичну інфраструктуру. Попри наявність природних ресурсів, історико-культурної спадщини, розвиток та високі прибутки в цій галузі залежать від інфраструктури туризму та суміжних йому галузей, яка повинна відповідати міжнародним стандартам;

- рівень кваліфікації персоналу. У туристичній галузі, як і в інших, потрібні професійні кадри різного рівня. Так як туристична діяльність пов'язана з роботою з людьми, дуже важливо, щоб усі співробітники відповідали вимогам високого сервісного обслуговування, були обізнаними в питаннях туристичної сфери [68].

Висновки до розділу 2

Аналіз динаміки розвитку міжнародного туризму в Україні показав, що сучасна туристична галузь України інтенсивно розвивається і з кожним роком набуває все більшого значення. Частка туризму в загальній економіці України складає, згідно з офіційною статистикою, близько 3–4% ВВП. Аналіз основних показників ринку туристичних послуг показав, що прямий внесок туризму у ВВП за 2014–2019 роки збільшився від 30 до 54 млрд. грн., аналогічну тенденцію бачимо і за загальним внеском туризму у ВВП. Натомість частки прямого внеску туризму у ВВП та загального внеску туризму у ВВП зменшилися у 2019 році порівнюючи з 2013, що свідчить про низьку ефективність туристичної сфери та низький рівень використання туристичних ресурсів. Проте, внаслідок пандемії COVID-19 в'їзний туризм України зазнав змін, що негативно вплинули на його розвиток. Але слід зазначити, що паралельно з негативним наслідком у вигляді зменшення потоку туристів з інших країн, все більше почав розвиватись внутрішній туризм.

Аналіз потоків туристів, що в'їхали в Україну та українці, що виїхали за кордон, показав, що виїзний туризм в Україні переважає. Аналіз динаміки показав, що станом на 2018 рік до України прибуло 14207,0 тис. туристів, а I–II кварталах 2019 року відбулося незначне їх зменшення. Традиційно лідерами за відвідуванням України є прикордонні країни і складають 80,7% всього в'їзного туристичного потоку (станом на 2019 рік). З інших країн в Україну частіше їдуть з США, Туреччини, Ізраїлю, Китаю, Канади. Серед країн Європи найбільш популярні тури до України серед громадян Великої Британії, Німеччини, Італії та Франції. Але слід зауважити, що відвідування України громадянами прикордонних країн зменшилося, в той час як не прикордонних зростає. Побудувавши та проаналізувавши діаграму мотивацій туристичних поїздок іноземців до України, ми зробили висновок, що основною метою поїздок в нашу країну є приватна, далі транзит. Службова мета, ділова мета, мета навчання, туризму займають малу частку в загальній статистиці.

Фактори розвитку туризму в Україні можна класифікувати за різними ознаками, але загальної і єдиної класифікації немає, тому можна по-різному визначати їх пріоритетність та вагомість. До основних, що впливають на розвиток туризму в Україні відносяться: стабільність економічної, політичної та фінансової ситуації; нормативно-законодавча база; участь України у міжнародних організаціях; дипломатичні стосунки з іншими країнами, рівень доходів населення; зовнішньоекономічна діяльність держави; рівень розвитку сучасних технологій; природно-кліматичні, географічні та культурно-історичні, туристично-рекреаційні ресурси; чисельність населення; рівень розвитку інфраструктури; рівень кваліфікації персоналу.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1 Основні напрями розвитку туристичної галузі України

На сучасному етапі розвитку туристичну галузь вважають «феноменом ХХІ ст.», тому що туризм став одним з провідних напрямків соціально-економічної діяльності та одним з найбільш динамічних і прибуткових серед усіх галузей світового господарства. За оцінкою Всесвітньої туристичної організації, внесок туризму до світового валового внутрішнього продукту становить 10%. Загальна кількість робочих місць, що прямо або опосередковано стосуються сфери туризму, становить 11%. Туристична галузь стає однією з основних галузей, що впливає на загальний стан і тенденції світової економіки.

На даний час розвиток цієї важливої галузі економіки України є недостатнім, значна частина природних територій та об'єктів культурної спадщини непристосована для туристичних відвідувань, туристична інфраструктура в цілому не відповідає світовим стандартам якості, а туристичні послуги в більшості секторів туристичної індустрії – вимогам до якості обслуговування. Фінансово-економічна криза, яка триває з 2014 р. і пов'язана з анексією одного із головних природно-рекреаційних регіонів туристичної галузі України Автономної Республіки Крим та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей негативно вплинули на обсяг туристичних потоків в Україні. Протягом досліджуваного періоду відбулося зменшення в'їзного туристичного потоку, криза негативно вплинула на структуру туризму та реалізацію туристичних можливостей країни на внутрішньому і зовнішньому туристичному ринку. Фактично вдвічі зменшилася кількість іноземних туристів і як результат надходження до державного бюджету України від надання туристичних послуг. Україна поступово потроху набирає популярність як туристичний напрям, але однією із проблем є те, що у потенційних туристів складається враження ведення в Україні повномасштабної

війни і країна сприймається як небезпечне місце перебування. Загострення кризових явищ у сфері туризму та курортів свідчить про необхідність удосконалення державної політики у зазначеній сфері, визначення пріоритетів і принципів її реалізації, повноважень і компетенції суб'єктів туристичної діяльності, впровадження ефективних організаційно-правових, економічних, інформаційних механізмів розвитку сфери туризму та курортів як високорентабельної галузі національної економіки.

Кабінет Міністрів України прийняв розпорядження «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року». В даному законодавчому акті вказано, що незважаючи на ресурсну забезпеченість та безмежні потенційні туристичні можливості нашої країни, Україна на даний час не має можливості конкурувати з розвинутими туристичними державами. Для раціонального і ефективного використання туристичних, природних, лікувальних та рекреаційних ресурсів України необхідно сформувати туристично-рекреаційний простір шляхом створення та забезпечення функціонування зон розвитку туризму та курортів і розробити, впровадити та запропонувати споживачеві конкурентоспроможний національний туристичний продукт. Єдиний шлях розв'язання проблем у сфері туризму та курортів – це стратегічно орієнтована державна політика, основним завданням якої є визначення туризму одним з основних пріоритетів держави, впровадження економіко-правових механізмів успішного ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів з формування туристичного іміджу України.

Згідно з розпорядженням «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [48] умовами сталого розвитку сфери туризму та курортів в Україні є :

- держава повинна виконувати координуючу роль в системі розвитку туристичної галузі України, необхідно організовувати наукові дослідження та сприяти розвитку людського потенціалу;

- спрямування державних ресурсів на вирішення пріоритетних завдань розвитку сфери туризму та курортів;
- створення загальнодержавної інформаційної системи у сфері туризму та курортів та її інтеграція до світової інформаційної туристичної мережі;
- удосконалення законодавства з питань регулювання суспільних відносин у сфері туризму та курортів;
- сприяння розвитку міжрегіонального та міжнародного співробітництва у сфері туризму та курортів;
- удосконалення бізнес-клімату та розвиток добросовісної конкуренції;
- створення організацій у сфері туризму та курортів (створення національної туристичної організації);
- розробка національних стандартів туристичної діяльності відповідно до міжнародних стандартів;
- поширення інформації про туристичні можливості України у світі та просування якісних національних туристичних продуктів у світовому інформаційному просторі;
- розвиток туристичних регіонів.

Подолання негативних тенденцій, створення сприятливих умов для розвитку сфери туризму та курортів повинні стати пріоритетними напрямками прискорення економічного та соціального зростання країни.

На основі проведеного аналізу нами запропоновано певні напрями розвитку туристичної галузі. Найперший напрям і один із найважливіших – це розвиток матеріально-технічної бази туристичної інфраструктури. Цей напрям передбачає: розвиток інфраструктури на природно-заповідних територіях; розвиток та вдосконалення готельно-ресторанного бізнесу; надання якісних екскурсійних послуг; реконструкція та будівництво туристичних об'єктів для залучення більшої кількості туристів; розширення переліку територій для запровадження нових туристичних маршрутів; облаштування місць для стоянок

і короткочасних зупинок туристично-екскурсійних автобусів, автотуристів; створення додаткових об'єктів туристичних відвідувань; збереження та реконструкція пам'яток архітектури; будівництво доріг; вдосконалення транспортного сполучення; покращення рівня сервісу, орієнтації на обслуговування в'їзних туристичних потоків.

Наступним важливим напрямом для розвитку туристичної галузі України є формування рекламного забезпечення. За роки незалежності Україна не сформувала чіткої політики інформування всього світу про свої здобутки, історичну спадщину, культуру, соціальні реформи [51]. Уявлення про Україну за кордоном формується завдяки оцінкам державних діячів і міжнародних організацій та найбільше завдяки публікаціям у закордонних ЗМІ, які переважно є негативними і присвячуються скандальним подіям. Даний напрям передбачає інформування внутрішніх та зовнішніх споживачів національного туристичного продукту. До основних заходів можна віднести: створення інформаційних туристичних центрів; підтримка й поповнення туристичного WEB-порталу; організація регіональних виставок, конференцій, фестивалів, семінарів та інших заходів; замовлення й придбання поліграфічної та відео-рекламно-презентаційної продукції та сувенірів; популяризація туристичного бренду через загальнодержавні та місцеві ЗМІ; встановлення інформаційних щитів щодо розташування туристичних об'єктів.

Одним із напрямів для розвитку туризму є кваліфікація спеціалістів, адже вона є важливим аспектом успішності будь-якого туристичного регіону. Саме спеціалісти формують рівень обслуговування споживачів і загальне враження від туристичного продукту. Серед основних заходів, які впроваджуються по регіонах України відповідно до цього напрямку розвитку є: організація засідань, семінарів, круглих столів з питань розвитку туризму та курортно-рекреаційного комплексу; сприяння підготовці та підвищенню кваліфікації спеціалістів відділів та управлінь культури і туризму райдержадміністрацій і міських рад, фахівців туристичного супроводу, інших працівників туристичної сфери; проведення

постійно діючих курсів для підготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичного супроводу, інструкторів.

Також необхідним напрямом є вдосконалення фінансового стану, за рахунок залучення інвестицій. Іноземні інвестиції, які надходять в Україну, спрямовуються переважно в промисловість та агропромисловий комплекс. Проте готельний і рекреаційно-туристичний бізнес також потребують інвестиційних ресурсів, і зокрема прямих іноземних інвестицій, що дасть можливість підвищити прибутковість цієї галузі та збільшити надходження до бюджету. Для залучення більшого обсягу інвестиційних коштів до України необхідно досліджувати та визначити перелік інвестиційно привабливих об'єктів і надавати консультативну допомогу в реалізації пріоритетних проектів за участю вітчизняного та іноземного капіталу; розробляти інноваційні та інвестиційні бізнес-плани у туристичній галузі, брати участь у щорічних форумах інвестиційних туристичних проектів; створювати та видавати туристично-інвестиційний довідник.

Також, ми зазначали, що протягом останнього 2020-го року туризм України зазнав змін, що негативно вплинули на його розвиток, внаслідок пандемії COVID-19. Отож, задля мінімізації наслідків пандемії необхідно також запропонувати план дій і певних заходів.

Наприкінці 2019 року за ініціативою ЄБРР (Європейського банку реконструкції і розвитку) і за участі зовнішніх партнерів було підготовлено документ «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні» [13], що став результатом інтенсивної роботи всіх головних зацікавлених сторін туристичної сфери в Україні. Карта розроблялася в обставинах стабільного економічного та соціального зростання у світі та в кінці періоду найвищого зростання міжнародного туризму в історії (2013–2018). На момент підготовки в документі передбачалися наступні етапи розвитку туризму в Україні:

1. Формування механізму (2020–2021 рр.):

- Формування конкурентоспроможної на міжнародному ринку системи маркетингу національного туризму, що здатна визначити заходи зі швидкими результатами.

- Організація нового механізму нормативно-правової системи та організації.

- Ініціювання довгострокових процесів з укріплення потенціалу.

2. Підвищення інформованості (2022–2025 рр.):

- Покращення міжнародного туристичного іміджу.

- Просування та комерціалізація провідних DESTINAЦІЙ з акцентом на продуктах ділового туризму (MICE) і турах вихідного дня.

- Розробка системи планування та створення передумов для розвитку туристичних продуктів і підвищення капітальних інвестицій.

3. Капітальні вкладення та розробка продуктів (2026–2029 рр.):

- Капітальні вкладення та інтенсивний розвиток туристичних продуктів.

- Розбудова головної туристичної та транспортної інфраструктури.

- Повнофункціональна трирівнева організація туризму (національні – регіональні – місцеві туристичні організації).

4. Забезпечення якості та диференціація (2030 – далі):

- Створення структури та механізмів управління якістю.

- Найсучасніші практики управління брендами та маркетингові практики.

- Диференціація продукту

Враховуючи нові обставини, необхідно внести відповідні зміни до запропонованого в Дорожній карті плану дій на 2020 і 2021 роки та включити до них заходи з реагування на кризу COVID-19 і максимізації економіки туризму України. У поточній ситуації пріоритетними є наступні напрямки:

- підтримка внутрішнього повітряного та залізничного транспортного;

- продовжити період скасування зобов'язань по сплаті ПДВ і податку на прибуток для об'єктів розміщення та кейтерингу;

- безперервна оптимізація й оновлення робочих інструкцій для туристичного сектора на період пандемії. При цьому першочергове значення має створення офіційного та надійного інформаційного порталу, де будуть розміщуватися всі необхідні дані;

- реструктуризація туристичної статистики;

Важливим напрямом розвитку туризму в Україні є орієнтування на світовий досвід. Світовий досвід розвитку туризму представляє для України велику зацікавленість у всіх відношеннях, серед яких можна виділити: високі організація туристичної діяльності і рівень обслуговування туристів; вдале розміщення рекреаційних об'єктів; високе сервісне обслуговування; висока комунікабельність зв'язку; висока кваліфікація спеціалістів; розвинута інфраструктура: забезпеченість транспортом, розвиток та вдосконалення готельно-ресторанного бізнесу, будівництво доріг; продумана економічна ефективність у всіх сферах діяльності тощо.

Реалізація даних напрямів розвитку дасть змогу: підвищити конкурентоспроможність національного та регіональних туристичних продуктів; підвищити якість життя населення шляхом забезпечення економічного зростання, екологічної безпеки, надання доступу до послуг у сфері туризму та курортів; створити нові робочі місця, розширити можливості населення щодо працевлаштування та самозайнятості [49]; створити сучасну туристичну інформаційну інфраструктуру, а також забезпечити поширення інформації про туристичні ресурси України у світовому інформаційному просторі; мінімізувати наслідки пандемії на туристичну галузь в Україні.

3.2 Світовий досвід, як напрям розвитку галузі туризму

Для більшості країн світу туристична діяльність – це одна з найбільш пріоритетних галузей економіки. Наприклад, у таких країнах, як Франція, Іспанія, Італія, Малайзія, Таїланд, Туреччина, Кіпр та Єгипет туризм входить до першої трійки провідних галузей держави. У багатьох країнах світу туризм

розвивається швидкими темпами і відіграє важливу роль у розвитку економіки, оскільки створює нові робочі місця, забезпечує зростання рівня життя населення, розвиває виробничу інфраструктуру та збільшує валютні надходження при здійсненні іноземних інвестицій.

Франція є першою в списку серед країн з найбільш розвинутою галуззю туризму та загалом однією із лідерів у рейтингу країн з найбільшими показниками туристичних потоків в країну, доходів від туризму, внеску туризму у ВВП держави тощо. Основами розвитку її туризму є: туристичний імідж країни (вона є однією із найстаріших туристичних дестинацій); наявність різноманітного туристичного продукту; бережливе ставлення до своєї історії та культури; Франція є учасником Шенгенського візового простору, що сприяє додатковому збільшенню іноземних туристів; транзитний туризм із Півночі на Південь (країна знаходиться на перетині доріг з Півночі на Південь і тому в ній розвинений транзитний туризм із основних країн-постачальників європейських туристів – Німеччини та Великої Британії, а також інших північних держав, жителі яких, прямуючи на відпочинок в Іспанію та Італію, проїжджають по території Франції, зупиняючись в ній на деякий час; держава підтримка туризму (туризм для цієї країни визначений як одна із пріоритетних галузей економіки і для держави вагомим є створення найбільш сприятливого та привабливого образу Франції для іноземних туристів).

Саме Франція стала першою країною в Європі, яка проголосила політику «відкритих дверей», для туристів з багатьох країн були скасовані в'їзні візи [39]. Також був впроваджений «туристський курс» обміну іноземної валюти, при проїзді по залізниці іноземним туристам надавалася знижка (хоча все одно залишалась однією із «найдорожчих» країн для подорожуючих). Внаслідок погіршення економічних показників туризму, був розроблений ряд заходів на залучення іноземних туристів і скорочення виїзду французьких туристів за кордон. Були відкриті нові учбові заклади з підготовки кадрів для індустрії туризму і готельного бізнесу, влада приділяла багато уваги і використовувала різноманітні засоби на поліпшення якості автомобільних доріг. Також уряд

Франції, визнавши пріоритетність розвитку туризму для економіки регіону, зробив ризиковані капітальні вкладення в розвиток мережі автомобільних доріг та екологію. Важливим напрямом державної політики в галузі туризму є створення позитивного образу країни як туристського напрямку і його просування на світовому ринку подорожей. У Франції ці завдання вирішуються за допомогою підвищення якості туристських продуктів, з якою повинен асоціюватися образ цієї країни. Говорячи про державну підтримку туристичних програм, то країна раціонально використовує наявні ресурси і розробляє програми розвитку туристичної галузі, орієнтуючись на сприяння держави. А для забезпечення надання гостям країни можливих туристичних продуктів держава забезпечує фінансову підтримку туристичному сектору, соціальні реформи, підтримку державним підприємствам, які мають безпосереднє відношення до туристичної сфери [39].

США за розвитком туризму поступаються країнам Європи, але також є однією із країн лідерів на туристичному ринку. Вагомим фактором розвитку туризму в країні є її економічний стан та державне регулювання, підкріплювався він розвитком у сфері транспортного сполучення, в першу чергу автомобільного та авіаційного. Не дивлячись на наявні природно-рекреаційні ресурси, міста та місця визначних подій, культурно-історичні об'єкти, заклади розваг, США вважаються важливим центром освітнього туризму (тут знаходяться престижні університети, які залучають багато іноземних студентів), також США є центром світового спорту.

Розвитку галузі туризму базується на активній участі малого та середнього бізнесу на основі формування, з певними повноваженнями, дорадчого органу. Державне управління туристичної галуззю цієї країни передбачає, що створення державного органу влади, який координує та контролює туристичну діяльність є недоцільним, тому що всі питання вирішуються місцевими органами влади на засадах і принципах ринкової самоорганізації, так як суб'єкти туристичного ринку можуть самостійно функціонувати без участі держави та державних органів влади. Тобто, державна політика країни, щодо розвитку туристичної

галузі враховує думки та позиції підприємців США. Важливу роль приділено саморегулюванню туристичної галузі на місцях і популяризації туризму, адже туризм є однією з найприбутковіших галузей, які формують ВВП США. Галузь туризму в США досягла високого рівня розвитку внаслідок значних рекреаційних ресурсів, потужної матеріально-технічної бази, розвиненості інфраструктури, інноваційних методів введення бізнесу, рівня розвитку економіки в цілому [16].

Єгипет є лідером серед країн на африканському континенті за відвідуванням туристів. Розвиток туристичної галузі відбувся після прийняття державною владою закону, який надав право іноземним компаніям, зокрема американським та британським, вкладати свої кошти у промисловість, енергетику, туризм, транспорт і міське господарство. Вже через 15 років дана політика показала позитивні результати. Так, доходи від туризму перевищували доходи від судноплавства в Суецькому каналі та становили 2 млрд. дол. США.

У Туреччині туристів приваблює багатство й різноманітність турецької кухні, фольклору, гостинність населення, недоторкана порівняно з місцями масового туризму природа, сучасна туристична інфраструктура, висока якість послуг, що надаються за порівняно низьких цін. Зараз сфера туристичних послуг є однією з галузей економіки країни, що найбільш динамічно розвиваються.

Туристично-рекреаційний потенціал Туреччини використовувався не повною мірою. Тільки на початку 1980-х рр. завдяки новій ринковій стратегії, складовою частиною якої був розвиток індустрії туризму, у країні стали створюватися сприятливі умови для розкриття потенціалу цієї галузі. До важливих організаційних заходів, що вплинули на розвиток туризму в країні, належать: створення в період реформ Банку туризму, Фонду розвитку туризму й Міністерства культури й туризму Туреччини. В урядових планах туризм проголошувався галуззю, що має приносити прибутки до бюджету країни, а узбережжя Баликесир та Анталія були визнані пріоритетними для розвитку туристичної інфраструктури. Так, на початку 1980 років було прийнято Закон про заохочення, у якому йшлося про стимулювання туристичного бізнесу в

країні, встановлювалися пільгове кредитування та пільги на тарифні ставки щодо водопостачання, енергетику та газ, звільнювали суб'єктів туристичної діяльності від податків та мит. Крім того, урядом було взято курс на розвиток приватного сектору шляхом приватизації, відмови від регулювання цін, у результаті чого почали створюватися вільні економічні зони. Так, залучивши іноземні інвестиції (переважно німецькі) було побудовано та реконструйовано готельні комплекси, транспорті сполучення, особливу увагу звертаючи сфері обслуговування, підвищення кваліфікаційного рівня робітників [33].

Мексика є одним із найбільших туристичних центрів у світі. Державне регулювання розвитку туризму в Мексиці відіграє також важливу роль і коли у складі Міністерства внутрішніх справ був створений відділ (управління) туризму, головним завданням відділу було дослідження проектів, які сприятимуть збільшенню прибуттів іноземних туристів до країни. Вже потім був ухвалений перший закон про туризм і утворена перша Національна комісія з туризму. В Мексиці існує Національний комітет з туризму, на який покладено відповідальність за керівництво, регулювання і координацію всіх питань, пов'язаних із туризмом, включаючи залучення приватних компаній. У 1937 р. в 15 найбільш привабливих туристичних регіонах країни було створено територіальні управління з туризму, також з метою реалізації проектів, направлених на поліпшення туристичної інфраструктури, створений Гарантійний фонд з розвитку туризму. Туризм оголошений в Мексиці пріоритетною галуззю народного господарства, і уряд прикладає максимум зусиль для забезпечення його зростання і розвитку.

В Таїланді також важливим фактором розвитку туризму є регулювання туристичного бізнесу та розробку стратегій в області туризму, яке здійснює Міністерство туризму і спорту Таїланду. Міністерство забезпечує сталий розвиток країни, заохочує, підтримує, розвиває і просуває туризм, спорт, культуру відпочинку, координує роботу усіх секторів туристичного ринку, досліджує та підтримує перспективні регіони для розвитку туризму, займається розвитком туристичної інфраструктури, забезпечує міжнародні стандарти якості

туристичного продукту, забезпечує туристичну галузь країни професійними кадрами, розробляє правові акти в області туризму, спорту і відпочинку. Важливу роль у просуванні туризму відіграє туристичне управління Таїланду. Управління було створене 18 березня 1960 р. і стало першою організацією в Таїланді, що відповідає за розвиток туризму в країні. Метою управління є популяризація Таїланду як привабливого туристичного регіону у світі, виявлення нових перспективних туристичних напрямків, а також підготовка висококваліфікованого персоналу в галузі туризму.

Аналізуючи світовий досвід ми зробили висновок, що основними факторами успішного розвитку туризму є розвинена інфраструктура туризму, популяризація туризму, створення позитивного іміджу країни, як туристичної дестинації, стабільна та сильна економічна ситуація країни, а також державне регулювання.

Світовий досвід показує, що загальної формули розвитку туристичної індустрії, але послідовна, продумана та цілеспрямована політика держави та організацій в галузі туризму, розвиток інфраструктури, рекламне забезпечення туризму та інше приводить до значних успіхів та позитивно впливає на економічний і соціальний стан країни в цілому.

3.3 Внутрішній туризм, як альтернатива в'їзному туризму

В Україні протягом останніх років спостерігалась тенденція зростання в'їзного туризму, натомість внутрішній туризм недостатньо розвинений, хоча також є вагомим в туристичній сфері країни і приносить їй колосальний прибуток (внутрішній туризм має найбільший вплив на регіональну економіку).

Розвиток внутрішнього туризму багато в чому залежить від програм та заходів, які спрямовані на розвиток курортних і лікувально-профілактичних зон, від розвитку інфраструктури, туристичного іміджу країни, рекламного забезпечення тощо. Метою розвитку внутрішнього туризму України є створення продукту, конкурентоспроможного на світовому ринку, здатного максимально

задовольнити туристичні потреби населення країни, і на цій основі забезпечити розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при цьому зберігаючи екологічну рівновагу та історико-культурну спадщина [33].

Для розвитку внутрішнього туризму в Україні посприяла світова пандемія, і поряд з негативним наслідком у вигляді зменшення потоку туристів з інших країн, все більше почав розвиватись саме внутрішній туризм України. Збільшилась внутрішня туристична міграція, жителі України подорожують своєю країною значно більше, відкривають нові місця для подорожей, зростає кількість туристів в Карпати, Одесу, Херсон, Миколаїв, курорт Кирилівку (Азовське море), Бердянськ, та інші міста. В цих умовах все більше розвиваються такі види туризму, як сільський зелений туризм, оздоровчий.

Позитивним та важливим чинником розвитку сільського зеленого туризму є його здатність підтримувати місцеву культуру в сільських районах, заохочуючи місцеві громади до відновлення місцевих і регіональних пам'яток (з метою покращення їх привабливості та більшої популярності серед туристів; росту обсягів туристичного відвідування місцевості).

Для більш ефективного розвитку сільського зеленого туризму необхідно набутти поглиблених професійних знань, умінь, навиків, здобуття яких потребує підготовки спеціалістів у вузах за допомоги держави. Це дозволить суб'єктам сільського зеленого туризму отримувати більші економічні прибутки, збільшаться надходження платежів до місцевих бюджетів; підвищиться імідж об'єктів туристичної сфери; частково вирішуватимуться соціальні проблеми села; знизяться рівень безробіття та виплати по ньому з державного бюджету.

Останнім часом у світі спостерігається зростання інтересу туристів до лікувально-оздоровчого туризму. Турбота про здоров'я, підвищення життєвої активності стали невід'ємною частиною сучасної системи цінностей людей. Все більше зростає кількість людей, які прагнуть підтримувати хорошу фізичну форму, а за необхідності своєчасно отримувати якісну медичну допомогу. Лікувально-оздоровчий туризм – один із найперспективніших видів туризму України. Він розвивається за рахунок значних ресурсів: рівнинного та гористого

рельєфу, карстових печер, гірських озер та річок, морського узбережжя Азовського і Чорного морів у поєднанні з м'яким кліматом та комфортними погодними умовами, гарячих, теплих і холодних мінеральних джерел, лікувальних лиманових родовищ грязі, лісів, розмаїття флори та фауни, якими багата країна. Оскільки основою розвитку туризму є насамперед природні ресурси, то наявність такого природного різноманіття у державі стало ключовим фактором. Саме тому лікувально-оздоровчий туризм в Україні користується найбільшою популярністю. Закриття кордонів і неможливість здійснювати подорожі в інші країни посприяли розвитку внутрішнього оздоровчого туризму. Одним із найбільш популярних напрямів став Карпатський регіон.

Компанія Google на запит Державного агентства розвитку туризму надала інформацію про топ-туристичних об'єктів, місць та напрямків в Україні за кількістю пошукових запитів Google-Maps&Search за 9 місяців 2020 року.

Перша п'ятірка запитів серед природних парків та заповідних зон: Бакота, Рожеве озеро (Лемурийське), Тустань, Синевир, Блакитні озера (Чернігівщина). Серед міських парків та розважальних зон у пошуковиках першість отримав Центральний парк культури та відпочинку ім. Максима Горького у Харкові, за ним ідуть зоопарк у Києві, аквапарк у Затоці, аквапарк у Одесі, X-Park у Києві. Збираючись на море та пляжі, відпочиваючі найбільше шукали: Аркадію (Одеса), Залізний порт, Чорноморськ, Кирилівку, Коблево. Серед гірських туристичних об'єктів - Буковель, Драгобрат, Верховину, Яремче та Карпати загалом [75].

Внутрішній туризм, як альтернативна в'їзному, і подальший його розвиток сприятиме збільшенню місцевих доходів; створенню нових робочих місць; розвитку всіх галузей, пов'язаних з виробництвом туристичних послуг; розвитку туристичної інфраструктури; активізації діяльності народних промислів і розвитку культури; збільшенню валютних надходжень.

Проте державі необхідно сприяти розвитку внутрішнього туризму та зростанню внутрішньої міграції: створювати конкурентоспроможний на внутрішньому та світових ринках національного туристичного продукту,

здатного задовольнити потреби українців; забезпечувати розвиток рекреаційних територій та туристичних центрів з урахуванням соціально-економічних інтересів їх населення; переймати міжнародний досвід розвитку внутрішнього туризму тощо.

Висновки до розділу 3

Аналіз розвитку міжнародного туризму в Україні показав, що на даний час розвиток цієї галузі економіки України є недостатнім, значна частина природних територій та об'єктів культурної спадщини непристосована для туристичних відвідувань, туристична інфраструктура в цілому не відповідає світовим стандартам якості, а туристичні послуги в більшості секторів туристичної індустрії – вимогам до якості обслуговування. Отож, на основі проведеного аналізу нами запропоновано такі напрями розвитку туристичної галузі: розвиток матеріально-технічної бази туристичної інфраструктури; формування рекламного забезпечення; кваліфікація спеціалістів; вдосконалення фінансового стану за рахунок залучення інвестицій; заходи щодо мінімізації наслідків пандемії.

У багатьох країнах світу туризм розвивається швидкими темпами і відіграє важливу роль у розвитку економіки, оскільки створює нові робочі місця, забезпечує зростання рівня життя населення, розвиває виробничу інфраструктуру та збільшує валютні надходження при здійсненні іноземних інвестицій. Лідерами у розвитку галузі туризму є Франція, США, Єгипет, Туреччина, Мексика, Таїланд. Основними факторами успішного розвитку їх туризму є розвинена інфраструктура, популяризація галузі, стабільна та сильна економічна ситуація країни, продумана та цілеспрямована політика держави та організацій в галузі туризму і для України світовий досвід є одним із пріоритетних напрямів розвитку туризму.

Внутрішній туризм, як альтернативна в'їзному, і подальший його розвиток сприятиме збільшенню місцевих доходів; створенню нових робочих місць;

розвитку всіх галузей, пов'язаних з виробництвом туристичних послуг; розвитку туристичної інфраструктури; активізації діяльності народних промислів і розвитку культури; збільшенню валютних надходження.

ВИСНОВКИ

Нами проведено дослідження розвитку міжнародного туризму в Україні на основі наукових методів дослідження, і отримано наступні висновки:

Аналіз основ розвитку туризму та його значення показав, що у сучасних умовах туризм являє собою одну з найбільш розвинених галузей світового господарства, а також одну з найдинамічніших форм міжнародної торгівлі послугами. Відповідно до Закону України «Про туризм» визначення трактується так: туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає. Туризм можна класифікувати за різними підходами: за ціллю поїздки; за типами «туристського продукту»; за тривалістю поїздки або відвідування; за віковою ознакою; за видом транспорту. Проте відповідно до Закону України «Про туризм» існують такі види туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для осіб з інвалідністю; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний тощо. Суб'єктом туризму є турист, і важливим є різниця між поняттями «подорожуючий», «відвідувач», «турист» та «екскурсант».

До показників оцінки ефективності туристичної галузі можна віднести: найважливіші показники фінансово-господарської діяльності підприємств; показники, які розраховують за умов залучення інвестицій для розвитку галузі; відносні темп росту та темп приросту туристичних потоків; показник продуктивності праці; показник конкурентоспроможності. Методами оцінки ефективності туризму є: аналіз, аналіз і синтез, економетричний, метод рейтингової оцінки, аналіз трендовий, групувань, моделювання, оцінки факторів внутрішнього та зовнішнього середовища організації, дослідно-статистичний, визначення продуктивності праці, ціноутворення, соціально-економічного управління, анкетування, рейтинговий.

Проблемами розвитку туризму як галузі є перенаселеність, підвищення антропогенного впливу на навколишнє середовище, негативний вплив на

традиційну національну культуру, підвищення злочинності, негативний вплив на економіку (дефіцит туристичного балансу, додаткове навантаження на місцеву інфраструктуру, переміщення ресурсів з інших галузей економіки в індустрію туризму).

Аналіз динаміки розвитку міжнародного туризму в Україні показав, що сучасна туристична галузь України інтенсивно розвивається і з кожним роком набуває все більшого значення. Перевагами для розвитку в'їзного туризму є сприятливе географічне розташування України, теплий помірно континентальний клімат, її природно-заповідний фонд, лікувально-оздоровчі ресурси, багата історико-культурна спадщина. Проте частка туризму в загальній економіці України складає, згідно з офіційною статистикою, близько 3–4% ВВП. Проаналізувавши основні показники ринку туристичних послуг, ми визначили, що приріст прямого внеску туризму у ВВП за 2013-2019 роки становить 80%, аналогічне збільшення приросту бачимо і за загальним внеском туризму у ВВП. Натомість частки прямого внеску туризму у ВВП та загального внеску туризму у ВВП зменшились у 2019 році порівнюючи з 2013, що свідчить про низьку ефективність туристичної сфери та низький рівень використання туристичних ресурсів. Проте, внаслідок пандемії COVID-19 в'їзний туризм України зазнав змін, що негативно вплинули на його розвиток. Але слід зазначити, що паралельно з негативним наслідком у вигляді зменшення потоку туристів з інших країн, все більше почав розвиватись внутрішній туризм.

Аналіз потоків туристів, що в'їхали в Україну та українці, що виїхали за кордон, показав, що виїзний туризм в Україні переважає. Аналіз динаміки показав, що станом на 2018 рік до України прибуло 14207,0 тис. туристів, а у 2019 року відбулося незначне їх зменшення. Лідерами за відвідуванням України є прикордонні країни (80,7% всього в'їзного туристичного потоку). З інших країн в Україну частіше їдуть з США, Туреччини, Ізраїлю, Китаю, Канади. Серед країн Європи найбільш популярні тури до України серед громадян Великої Британії, Німеччини, Італії та Франції. Відвідування України громадянами прикордонних країн зменшилося, в той час як не прикордонних зростає. Побудувавши діаграму

мотивацій туристичних поїздок іноземців до України, ми визначили, що основною метою поїздок в нашу країну є приватна і транзит.

До основних факторів, що впливають на розвиток туризму в Україні відносяться: стабільність економічної, політичної та фінансової ситуації; нормативно-законодавча база; участь України у міжнародних організаціях; дипломатичні стосунки з іншими країнами, рівень доходів населення; зовнішньоекономічна діяльність держави; рівень розвитку сучасних технологій; природно-кліматичні, географічні та культурно-історичні, туристично-рекреаційні ресурси; чисельність населення; рівень розвитку інфраструктури; рівень кваліфікації персоналу.

На основі аналізу розвитку міжнародного туризму в Україні нами запропоновано такі напрями розвитку туристичної галузі: розвиток матеріально-технічної бази туристичної інфраструктури; формування рекламного забезпечення; кваліфікація спеціалістів; вдосконалення фінансового стану за рахунок залучення інвестицій; заходи щодо мінімізації наслідків пандемії.

У багатьох країнах світу туризм розвивається швидкими темпами і відіграє важливу роль у розвитку економіки, оскільки створює нові робочі місця, забезпечує зростання рівня життя населення, розвиває виробничу інфраструктуру та збільшує валютні надходження при здійсненні іноземних інвестицій. Лідерами у розвитку галузі туризму є Франція, США, Єгипет, Туреччина, Мексика, Таїланд. Основними факторами успішного розвитку їх туризму є розвинена інфраструктура, популяризація галузі, стабільна та сильна економічна ситуація країни, продумана та цілеспрямована політика держави та організацій в галузі туризму і для України світовий досвід є одним із пріоритетних напрямів розвитку туризму. Внутрішній туризм, як альтернативна в'їзному, і подальший його розвиток сприятиме збільшенню місцевих доходів; створенню нових робочих місць; розвитку всіх галузей, пов'язаних з виробництвом туристичних послуг; розвитку туристичної інфраструктури; активізації діяльності народних промислів і розвитку культури; збільшенню валютних надходження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз факторів впливу на розвиток туристичної галузі в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tpa.pstu.edu/article/view/104456>
2. Байда Б. Ф. Системний підхід до розвитку менеджменту туризму / Б. Ф. Байда // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. – 2019. – Т. 30(69), № 2. – С. 22–25.
3. Бейдик О. О. Факторний аналіз формування потоків в'їзного туризму України / О. О. Бейдик, Н. О. Новосад // Український географічний журнал. – 2012. № 1. – С. 44–49.
4. Великочий В. С. Міжнародний туризм: навчальний посібник для студентів спеціальності «Туризмознавство» / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника / укладачі В.С. Великочий, О.І. Дутчак, В.В. Шикеринець. - Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2015. – 254 с.
5. Вікіпедія. Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/okdDD7A>
6. Всесвітня туристична організація (UNWTO) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unwto.org/>
7. Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : навч. посібник / Галасюк С.С., Нездоймінов С.Г. ; Міністерство освіти і науки України. - 2-ге вид., доопр. і доп. - Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. - 248 с.
8. Географія туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://btek.if.ua/?m0prm=7&m1prm=39&m2prm=64>
9. Гуткевич С. О. Привабливість Українських Карпат: сільський зелений туризм / С.О. Гуткевич, М.І. Габа, М. Д. Корінько // [Монографія] К.: НУХТ, 2016. — 212 с.

10. Гуткевич С.О. Виконання дипломної роботи бакалавра: навч. посіб./ С.О.Гуткевич, Л.Г.Каїра/ за ред. д-рки екон. наук, проф. Гуткевич С.О. Київ : НУХТ, 2020. 36с.
11. Державна прикордонна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dpsu.gov.ua/>
12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-Ukraine-Report-UKR.pdf>
14. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.П. Дядечко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
15. Економіка туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/books_tourism/bogolubov.htm
16. Економічна діагностика процесів розвитку регіонального туристичного ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2011/9-10/201119.html>
17. Економічна ефективність інвестицій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://stud.com.ua/91634/investuvannya/ekonomichna_otsinka_investitsiy
18. Енциклопедичний словник-довідник з туризму [Текст] / В. А. Смолій, В. К. Федорченко, В. І. Цибух ; [передмова В. М. Литвина]. – К. : Видавничий Дім "Слово", 2006. – 372 с.
19. Іноземний досвід регулювання міжнародного туризму та його використання в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej1/txts/KOZLOVSKIY.htm>
20. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні [Текст] : навч. посібник / В.Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2003. – 300 с.
21. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму [Текст] : підручник / В. К. Кіптенко. – К. : Знання, 2010. – 502 с.

22. Комліченко О. О. Фактори розвитку туристичної галузі / О. О. Комліченко. – Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: економічні науки. Херсон, 2014. – Випуск 8. Частина 3. – С. 75-79.
23. Кудла Н.Є. Маркетинг туристичних послуг / Н.Є. Кудла. – К.: Знання, 2011. – 351 с.
24. Кулешова Г. О. Туристсько-рекреаційні ресурси світу: методичні вказівки для самостійної роботи студентів, що навчаються за спеціальністю «Економічна та соціальна географія». – Харків, 2012. – 60 с.
25. Магістерська робота [Електронний ресурс]: метод. рекомендації до виконання магістерської роботи для студентів освітнього ступеня «магістр» спеціальності 056 «Міжнародні економічні відносини» спеціалізації «Міжнародна економіка» ден. форми навчання. / уклад. С. О. Гуткевич - К.: НУХТ, 2017 – 35 с.
26. Мальська М. П. Світовий досвід розвитку туризму [текст] підручник. / М. П. Мальська, Н. М. Паньків, А. Б. Ховалко – К.: «Центр учбової літератури», 2017. – 244 с.
27. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг [Текст] : підручник / М.П. Мальська, Н.В. Антонюк, Н.М. Ганич ; Міністерство освіти і науки України, Львівський нац. ун-т ім. І.Франка. – К. : Знання, 2008. – 661 с.
28. Мельниченко О. А. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні [Текст]: монографія / О. А. Мельниченко, В. О. Шведун. – Харків: НУЦЗУ, 2017. – 153 с.
29. Менеджмент туристичної індустрії : Навч. посібник / І. М. Школа, Т. М. Ореховська, І. Д. Козьменко, І. Р. Лошенко ; за ред. І. М. Школи. – Чернівці: Книги - XXI, 2003. – 596 с.
30. Мировой атлас данных. Туризм. Украина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/5kdFAYK>
31. Міністерство культури та інформаційної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/control>

32. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

33. Моделі державного регулювання розвитку туристичної діяльності: світовий досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infotour.in.ua/davydova4.htm>

34. Момонт Т. В. Основні фактори розвитку ринку туристичних послуг / Т. В. Момонт // Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки. – 2012. – № 1.

35. Музиченко-Козловська О. В. Розвиток туристичної інфраструктури – визначальний чинник туристичної привабливості території / О. В. Музиченко-Козловська // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – № 1. – С. 229–237.

36. Огляд підходів до оцінювання ефективності туристичної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/IhkMgtB>

37. Организация международного туризма [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/books_tourism/filimonova-omt.htm

38. Організація Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.un.org/ru/>

39. Організація туризму Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://slovari.net/referat-70864-referat-organizaciya-turizmu-u-franciyi>

40. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/7kdDKLW>

41. Парадорес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua>

42. Петрик Н. А. Етнічний туризм: зміст, особливості та форми / Н. А. Петрик, Т. В. Олексійчук // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Географія. – 2010. – Вип. 20. – С. 210–214.

43. Підготовка кадрів туристичної індустрії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/45kZPNG>
44. Погляд. Інформаційна агенція. Названі найбезпечніші країни для туристів у 2020 році: Україна потрапила в ТОП-100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/UkdDWmE>
45. Погляд. Інформаційна агенція. Названі найпопулярніші країни для туризму в світі: лідирує Франція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/nkdDp6S>
46. Природно-заповідний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/mkdDNzn>
47. Про курорти : Закон України від 05 жовтня 2000 р. № 2026-III // Відомості Верховної Ради України – 2000. – № 50. – Ст. 435.
48. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>
49. Про туризм : Закон України від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України – 1995. – № 31. – Ст. 24.
50. Прояви негативного впливу міжнародного туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lektsii.org/9-51246.html>
51. Регіональні програми розвитку туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/books_ukr/melnychenko2-3.htm
52. Семенов В. Ф. Туристичне країнознавство : навч. посібник / За ред. В. Ф. Семенова ; Одеський національний економічний університет; Міністерство освіти і науки України. – 2-ге вид., випр. і доп. – Херсон : Грінь Д.С., 2013. – 392 с.
53. Систематизація факторів розвитку туристичної індустрії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/cjohla.htm
54. Сутність міжнародного туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lektsii.org/9-51243.html>

55. Темп приросту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/ukkkKKot>
56. Тимошенко Л. О. Спортивний туризм : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту : у 2 ч. / Тимошенко Л. О., Лабарткава К. В. – Л. : ЛДУФК, 2012. – Ч. 1. 150 с.
57. Топ туристичних об'єктів в Україні за кількістю пошукових запитів в Google [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/ckk0xxG>
58. Туризм – одне з важливих соціально-економічних явищ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua>
59. Туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/books_tourism/kvartalnov_tourism.htm
60. Туризм, як багатогранне суспільне явище: сутність, державне регулювання, види послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/4kkZPNG>
61. Туризм, як складник національної економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/EkdFTJc>
62. Удосконалення методів планування собівартості туристичних послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/balashova.htm
63. Укрінформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/ckdDgHq>
64. Уліганенець М. Історія та сучасні тенденції розвитку інфраструктури вітчизняного туризму / М. Уліганенець // Східноєвропейський історичний вісник. – 2017. – №4. – С. 145–149.
65. Управление эффективностью бизнеса [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/TkdSS1N>
66. Фактори розвитку туристичної індустрії промислового міста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cutt.ly/2kdAd3S>
67. Фактори, що впливають на розвиток туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://helpiks.org/6-31200.html>

68. Чинники, які впливають на розвиток туризму в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/5128213/page:2/>
69. Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму : підручник / Ф. Ф. Шандор, М.П. Кляп. – К. : Знання, 2013. – 334 с.
70. Юринець З. В. Дослідження конкурентного середовища ринку туристичних послуг України / З. В. Юринець. // Ефективна економіка. – 2015. – № 1.
71. Юринець З. В. Інвестиційний та інноваційний менеджмент : навч. посіб. / З. В. Юринець, Л. Й. Гнилянська; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2012. – 319 с.
72. Юрченко С. О. Міжнародний туризм: навчальний посібник для студентів спеціальностей «Туризмознавство», «Міжнародні економічні відносини» / С.О. Юрченко, О.Є. Юрченко. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 328 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ТУРИЗМ

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 31, ст.24)

{Вводиться в дію Постановою ВР
№ 325/95-ВР від 15.09.95, ВВР, 1995, № 31, ст.242}

{Із змінами, внесеними згідно із Законом
№ 2470-III від 29.05.2001, ВВР, 2001, № 32, ст.172}

{В редакції Закону
№ 1282-IV від 18.11.2003, ВВР, 2004, № 13, ст.180}

{Із змінами, внесеними згідно із Законами
№ 1276-VI від 16.04.2009, ВВР, 2009, № 38, ст.535
№ 2468-VI від 08.07.2010, ВВР, 2010, № 49, ст.567
№ 2608-VI від 19.10.2010, ВВР, 2011, № 11, ст.69
№ 3679-VI від 08.07.2011, ВВР, 2012, № 14, ст.89
№ 4385-VI від 09.02.2012, ВВР, 2012, № 40, ст.477
№ 5316-VI від 02.10.2012, ВВР, 2013, № 38, ст.502
№ 639-VII від 10.10.2013, ВВР, 2014, № 22, ст.770
№ 1193-VII від 09.04.2014, ВВР, 2014, № 23, ст.873
№ 124-VIII від 15.01.2015, ВВР, 2015, № 14, ст.96
№ 2581-VIII від 02.10.2018, ВВР, 2018, № 46, ст.371
№ 124-IX від 20.09.2019, ВВР, 2019, № 46, ст.295
№ 768-IX від 14.07.2020}

{У тексті Закону слова "центральный орган виконавчої влади в галузі туризму" в усіх відмінках замінено словами "центральный орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів" у відповідному відмінку згідно із Законом № 1193-VII від 09.04.2014}

Цей Закон визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей. Він встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму на території України.

Розділ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі наведені нижче терміни вживаються в такому значенні:

туризм - тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає;

{Абзац другий статті 1 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1276-VI від 16.04.2009}

турист - особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін;

туристичний продукт - попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо);

супутні туристичні послуги та товари - послуги та товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких несуттєво скоротиться без їх реалізації туристам;

характерні туристичні послуги та товари - послуги та товари, призначені для задоволення потреб споживачів, надання та виробництво яких суттєво скоротиться без їх реалізації туристам;

просування туристичного продукту - комплекс заходів, спрямованих на створення та підготовку до реалізації туристичного продукту чи туристичних послуг (організація рекламно-ознайомлювальних подорожей, участь у спеціалізованих виставках, ярмарках, видання каталогів, буклетів тощо);

місце продажу (реалізації) туристичних послуг - країна, в якій зареєстровано відповідний суб'єкт господарювання, що реалізує туристичний продукт;

місце надання туристичних послуг - країна, на території якої безпосередньо надаються туристичні послуги;

готель - підприємство будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, що складається з шести і більше номерів та надає готельні послуги з тимчасового проживання з обов'язковим обслуговуванням. Порядок встановлення категорій готелям визначається Кабінетом Міністрів України. Готелю встановлюється категорія на 5 років;

{Статтю 1 доповнено абзацом десятим згідно із Законом № 2468-VI від 08.07.2010; із змінами, внесеними згідно із Законом № 768-IX від 14.07.2020}

готельна послуга - дії (операції) підприємства з розміщення споживача шляхом надання номера (місця) для тимчасового проживання в готелі, а також інша діяльність, пов'язана з розміщенням та тимчасовим проживанням. Готельна послуга складається з основних та додаткових послуг, що надаються споживачу відповідно до категорії готелю;

{Статтю 1 доповнено абзацом одинадцятим згідно із Законом № 2468-VI від 08.07.2010}

аналогічні засоби розміщення - підприємства будь-якої організаційно-правової форми власності, що складаються з номерів і надають обмежені готельні послуги, включно з щоденним заправлянням ліжок, прибиранням кімнат та санвузлів.

{Статтю 1 доповнено абзацом дванадцятим згідно із Законом № 2468-VI від 08.07.2010}

Стаття 2. Законодавство України про туризм

Законодавство України про туризм складається з Конституції України, цього Закону, інших нормативно-правових актів, виданих відповідно до них.

Майнові відносини в галузі туризму, засновані на рівності, автономії волі і майновій самостійності їх учасників, регулюються Цивільним та Господарським кодексами України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом.

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачені інші правила, ніж ті, що встановлені цим Законом, застосовуються правила міжнародного договору.

Стаття 3. Туристичні ресурси України

Туристичними ресурсами України є пропонувані або такі, що можуть пропонуватися, туристичні пропозиції на основі та з використанням об'єктів державної, комунальної чи приватної власності.

Напрями освоєння і розвитку туристичних ресурсів України визначаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування відповідно до програм розвитку туризму.

Класифікація та оцінка туристичних ресурсів України, режим їх охорони, порядок використання з обліком гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля, порядок збереження цілісності туристичних ресурсів України, заходи для їх відновлення визначаються відповідно до закону.

Унікальні туристичні ресурси можуть знаходитися на особливому режимі охорони, що обмежує доступ до них. Обмеження доступу до туристичних ресурсів визначається їх реальною пропускною спроможністю, рівнем припустимого антропогенного навантаження, сезонними та іншими умовами.

Під час містобудівного планування, проектування, розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів містобудування на територіях рекреаційних зон відповідні органи виконавчої влади, власники об'єктів містобудування повинні передбачати максимальну інтеграцію споруджуваних об'єктів до місцевого соціально-економічного, природного та історико-культурного середовища.

Стаття 4. Організаційні форми та види туризму

Організаційними формами туризму є міжнародний і внутрішній туризм.

До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм - подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм - подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни.

Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території.

Залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак існують такі види туризму:

- дитячий;
- молодіжний;
- сімейний;
- для осіб похилого віку;
- для осіб з інвалідністю;

{Абзац шостий частини четвертої статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2581-VIII від 02.10.2018}

культурно-пізнавальний;
 лікувально-оздоровчий;
 спортивний;
 релігійний;
 екологічний (зелений);
 сільський;
 підводний;
 гірський;
 пригородницький;
 мисливський;
 автомобільний;
 самодіяльний тощо.

Особливості здійснення окремих видів туризму встановлюються законом.

Стаття 5. Учасники відносин, що виникають при здійсненні туристичної діяльності

Учасниками відносин, що виникають при здійсненні туристичної діяльності, є юридичні та фізичні особи, які створюють туристичний продукт, надають туристичні послуги (перевезення, тимчасового розміщення, харчування, екскурсійного, курортного, спортивного, розважального та іншого обслуговування) чи здійснюють посередницьку діяльність із надання характерних та супутніх послуг, а також громадяни України, іноземці та особи без громадянства (туристи, екскурсанти, відвідувачі та інші), в інтересах яких здійснюється туристична діяльність.

{Частина перша статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1276-VI від 16.04.2009}

Суб'єктами, що здійснюють та/або забезпечують туристичну діяльність (далі - суб'єкти туристичної діяльності), є:

туристичні оператори (далі - туроператори) - юридичні особи, створені згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на туроператорську діяльність;

туристичні агенти (далі - турагенти) - юридичні особи, створені згідно із законодавством України, а також фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницьку діяльність щодо реалізації характерних та супутніх послуг;

{Абзац третій частини другої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2608-VI від 19.10.2010}

інші суб'єкти підприємницької діяльності, що надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування, екскурсійних, розважальних та інших туристичних послуг;

гиди-перекладачі, екскурсоводи, спортивні інструктори, провідники та інші фахівці туристичного супроводу - фізичні особи, які проводять діяльність, пов'язану з туристичним супроводом, крім осіб, які працюють на відповідних посадах підприємств, установ, організацій, яким належать чи які обслуговують об'єкти відвідування;

{Абзац п'ятий частини другої статті 5 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1193-VII від 09.04.2014}

фізичні особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності та надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування тощо.

Перелік посад фахівців туристичного супроводу та кваліфікаційні вимоги до них визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері трудових відносин.

{Частина третя статті 5 в редакції Закону № 1193-VII від 09.04.2014}

Розділ II

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

Стаття 6. Основні способи та цілі державного регулювання в галузі туризму. Основні пріоритетні напрями державної політики в галузі туризму

Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності.

Реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом:

визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму;

визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони;

спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму;

визначення основ безпеки туризму;

нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян);

ліцензування в галузі туризму, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу;

{Абзац сьомий частини другої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законами № 1193-VII від 09.04.2014, № 124-VIII від 15.01.2015, № 124-IX від 20.09.2019}

встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу;

організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму;

визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму;

участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму.

Державне регулювання в галузі туризму здійснюється іншими способами, визначеними законом.

Основними цілями державного регулювання в галузі туризму є:

забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав;

безпека туризму, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, прав та законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд;

збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, врахування державних і громадських інтересів при плануванні та забудові територій;

створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

Основними пріоритетними напрямами державної політики в галузі туризму є:

удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму;

забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць;

розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму;

розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;

створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;

забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб.

{Абзац сьомий частини п'ятої статті 6 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2581-VIII від 02.10.2018}

Стаття 7. Органи, що здійснюють регулювання в галузі туризму

Регулювання в галузі туризму здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також іншими органами в межах їх компетенції.

Стаття 8. Повноваження Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування в галузі туризму

1. До виключних повноважень Верховної Ради України в галузі туризму належать:

визначення основних напрямів державної політики в галузі туризму;

визначення правових засад регулювання відносин у галузі туризму, їх удосконалення та адаптація із загальновизнаними нормами міжнародного права;

визначення в законі про Державний бюджет України обсягу фінансового забезпечення туристичної галузі.

Верховна Рада України відповідно до Конституції України може брати до свого розгляду й інші питання, що стосуються туризму.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні і районні ради відповідно до їх повноважень:

затверджують регіональні програми розвитку туризму, що фінансуються з бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів;

визначають кошти бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів для фінансового забезпечення регіональних програм розвитку туризму;

контролюють фінансування регіональних програм розвитку туризму за кошти бюджету Автономної Республіки Крим, обласних і районних бюджетів.

2. Верховна Рада Автономної Республіки Крим відповідно до Конституції та законів України здійснює інше нормативне регулювання з питань туризму, історико-культурних заповідників, музеїв, інших закладів культури, вирішує питання щодо організації і розвитку курортно-рекреаційної сфери і туризму тощо.

3. Представницькі органи місцевого самоврядування - сільські, селищні, міські ради відповідно до їх повноважень:

затверджують місцеві програми розвитку туризму;

визначають кошти місцевих бюджетів для фінансового забезпечення місцевих програм розвитку туризму;

доручають своїм виконавчим органам фінансування місцевих програм розвитку туризму за рахунок коштів місцевого бюджету;

вживають заходів для стимулювання суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність з надання туристичних послуг.

Стаття 9. Повноваження Кабінету Міністрів України в галузі туризму

Кабінет Міністрів України відповідно до Конституції та законів України:

здійснює державне управління та забезпечує реалізацію державної політики в галузі туризму;

розробляє та затверджує програми розвитку туризму в Україні і фінансує їх виконання відповідно до бюджетного законодавства;

приймає нормативно-правові акти, що регулюють відносини в галузі туристичної діяльності;

забезпечує раціональне використання туристичних ресурсів і вжиття заходів для їх збереження;

сприяє розвитку туристичної індустрії та створенню ефективної туристичної інфраструктури;

вживає заходів щодо забезпечення безпеки туристів, захисту їх прав, інтересів і власності;

організовує та забезпечує реалізацію державної інвестиційної політики в галузі туристичної діяльності;

готує та подає на розгляд Верховної Ради України як складову частину проекту закону про Державний бюджет України на відповідний рік пропозиції щодо обсягів бюджетних коштів для фінансової підтримки проектів і програм з розвитку туризму;

інформує Верховну Раду України про виконання програми розвитку туризму в Україні;

визначає порядок організації рятувальних команд і порядок вжиття рятувальних заходів;

створює державну систему наукового забезпечення в галузі туристичної діяльності;

здійснює міжнародне співробітництво в галузі туризму;

вирішує інші питання, віднесені Конституцією та законами України до його повноважень.

Стаття 10. Повноваження центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері туризму та курортів

1. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів:

організує та забезпечує реалізацію державної політики в галузі туризму, виконання цього Закону та інших нормативно-правових актів;

бере участь у підготовці проектів нормативно-правових актів у галузі туризму, у межах своєї компетенції розробляє і затверджує нормативно-правові акти, узагальнює практику застосування законодавства в галузі туризму, курортно-рекреаційної сфери, вносить пропозиції щодо його удосконалення;

забезпечує реалізацію програм розвитку туризму в Україні;

організує облік туристичних ресурсів України, забезпечує їх раціональне використання та охорону;

{Абзац шостий частини першої статті 10 виключено на підставі Закону № 124-VIII від 15.01.2015}

організує здійснення контролю за якістю наданих туристичних послуг;

реалізує державну інвестиційну політику в галузі туризму та курортно-рекреаційній сфері;

бере участь у розробці програм облаштування транспортних магістралей об'єктами туристичної інфраструктури;

бере участь у підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації кадрів, визначенні пріоритетних напрямів наукових досліджень у галузі туризму та проведенні науково-дослідних робіт у цій галузі;

проводить дослідження туристичного ринку, готує і поширює інформацію про Україну і її туристичні можливості на міжнародному туристичному ринку та всередині держави;

у межах своєї компетенції розробляє, укладає і виконує міжнародні договори в галузі туристичної діяльності, представляє країну у міжнародних туристських організаціях і на міжнародних заходах щодо туризму;

вживає заходів щодо розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;

сприяє координації діяльності органів виконавчої влади, суб'єктів підприємницької діяльності, їх об'єднань, що здійснюють діяльність у галузі туризму;

надає суб'єктам туристичної діяльності методичну, консультативну та іншу допомогу;

пропонує для спільного використання юридичними особами та громадянами-підприємцями, які надають туристичні послуги, знаки для товарів і послуг;

поширює соціальну рекламу в галузі туризму;

для забезпечення реалізації своїх повноважень, узгодження та врахування інтересів суб'єктів туристичної діяльності утворює координаційно-дорадчий орган.

2. Інші центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень:

забезпечують реалізацію державної політики в галузі туризму;

здійснюють підготовку пропозицій щодо реалізації державної політики в галузі туризму;

беруть участь у створенні організаційно-правових та економічних механізмів реалізації державної політики в галузі туризму.

Стаття 11. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів місцевого самоврядування в галузі туризму

1. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації в межах своїх повноважень:

здійснюють виконавчі та організаційно-розпорядчі функції щодо організації і розвитку курортно-рекреаційної сфери і туризму;

розробляють проекти регіональних програм розвитку туризму і подають їх для затвердження відповідно Верховній Раді Автономної Республіки Крим, обласним і районним радам;

вживають заходів щодо виконання регіональних програм розвитку туризму;

сприяють туристичній діяльності у своєму регіоні і створенню сучасної туристичної інфраструктури;

розробляють і впроваджують заходи для захисту місцевих туристичних ресурсів;

{Абзац сьомий частини першої статті 11 виключено на підставі Закону № 1193-VII від 09.04.2014}

аналізують ринок туристичних послуг у межах адміністративно-територіальних одиниць, представляють центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, необхідні відомості про розвиток туризму в адміністративно-територіальних одиницях;

здійснюють соціальну рекламу туристичних ресурсів, утворюють відповідні інформаційні центри;

сприяють дитячому та молодіжному туризму;

беруть участь у підготовці, перепідготовці і підвищенні кваліфікації кадрів у галузі туристичної діяльності, що фінансуються за рахунок коштів місцевого бюджету;

надають суб'єктам туристичної діяльності методичну і консультативну допомогу щодо організації їх діяльності;

залучають підприємства, установи і організації, розташовані на підпорядкованій їм території, до розв'язання проблем розвитку туризму в регіонах;

подають центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, пропозиції стосовно включення заходів з регіональних програм розвитку туризму до відповідних програм;

вносять у встановленому порядку до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, пропозиції про анулювання відповідної ліцензії;

здійснюють іншу діяльність у галузі туризму відповідно до законодавства.

2. Виконавчі органи місцевого самоврядування в межах їх повноважень:

розробляють проекти місцевих програм розвитку туризму і подають їх для затвердження відповідним місцевим радам;

вживають заходів щодо виконання місцевих програм розвитку туризму;

залучають на договірних засадах підприємства, установи і організації, розташовані на відповідній території, до розв'язання проблем розвитку місцевого туризму та підтримки туристичних ресурсів;

організують проведення інвентаризації туристичних ресурсів місцевого значення;

сприяють охороні і збереженню туристичних ресурсів;

залучають місцеве населення до туристичної діяльності, створюючи нові робочі місця;

сприяють розвитку на відповідній території різних видів туризму.

Стаття 12. Програми розвитку туризму в Україні

Для забезпечення охорони туристичних ресурсів України, їх збереження та відновлення, раціонального використання, забезпечення безпеки туризму, конституційних прав громадян на відпочинок та інших прав громадян, патріотичного виховання органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень затверджуються державні цільові, регіональні та інші програми розвитку туризму.

Програми розвитку туризму затверджуються з метою реалізації довгострокових пріоритетів країни в галузі туризму і становлять комплекс взаємопов'язаних правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на реалізацію конституційних прав громадян, розвиток туристичної галузі.

Державні цільові, регіональні та інші програми розвитку туризму повинні передбачати заходи щодо забезпечення безпеки в галузі туризму.

Порядок формування, фінансування і реалізації регіональних та місцевих програм розвитку туризму визначається законом.

Розділ III БЕЗПЕКА ТУРИЗМУ

Стаття 13. Безпека в галузі туризму

Безпека в галузі туризму - сукупність факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи в межах своїх повноважень вживають заходів, спрямованих на:

забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля при здійсненні туристичних подорожей, захист громадян України за її межами;

забезпечення особистої безпеки туристів, збереженість їх майна, незавдання шкоди довкіллю;

інформування суб'єктів туристичної діяльності про загрозу безпеці туристів у країні (місці) тимчасового перебування;

надання необхідної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації;

забезпечення туристам (екскурсантам) можливості безперешкодного одержання медичної, правової та інших видів невідкладної допомоги, доступу до засобів зв'язку;

заборонення використання туризму з метою незаконної міграції, сексуальної, трудової та інших видів експлуатації громадян;

охорону туристичних ресурсів України, встановлення гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля;

забезпечення безпеки об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій тощо.

З метою забезпечення безпеки туристів суб'єкти туристичної діяльності, здійснюючи відповідний вид діяльності, зобов'язані:

інформувати туристів про можливі небезпеки під час подорожі, необхідність виконання загальнообов'язкових вимог та запобіжних чи попереджувальних заходів (медичних щеплень тощо);

створювати безпечні умови в місцях надання туристичних послуг, забезпечувати належне облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій тощо;

забезпечувати спеціальні вимоги безпеки під час надання туристичних послуг з підвищеним ризиком (автомобільний, гірський, лижний, велосипедний, водний, мотоциклетний, пішохідний туризм, спелеотуризм тощо);

забезпечувати туристів кваліфікованими фахівцями туристичного супроводу, спеціальним спорядженням та інвентарем;

забезпечувати навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм, попередження нещасних випадків та надання першої медичної допомоги;

забезпечувати надання оперативної допомоги особам, які постраждали під час подорожі, транспортування потерпілих;

оперативно інформувати органи місцевої влади та відповідальних осіб про надзвичайні ситуації, в яких опинилися туристи, подавати відомості про зниклих осіб.

Особи, які організовують експлуатацію туристичних ресурсів, зобов'язані забезпечувати виконання вимог щодо охорони довкілля та охорони культурної спадщини, а також вживати заходів щодо забезпечення мінімізації або припинення шкідливого впливу на довкілля і соціально-культурне середовище та компенсувати завдані їм при цьому збитки.

Надання необхідної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації в межах території України, здійснюється спеціалізованими державними, комунальними та приватними службами, а також рятувальними командами, що утворюються відповідно до законодавства.

Організація рятувальних команд і порядок здійснення рятувальних заходів визначаються Кабінетом Міністрів України.

Держава забезпечує захист законних прав та інтересів іноземних туристів відповідно до законодавства та міжнародних договорів України.

Стаття 14. Захист інтересів українських туристів за межами України

Держава гарантує захист законних прав та інтересів громадян України, які здійснюють туристичні подорожі за кордон.

У разі виникнення надзвичайних ситуацій держава вживає заходів щодо захисту інтересів українських туристів за межами України, у тому числі заходів для їх евакуації з країни тимчасового перебування.

Стаття 15. Фінансове забезпечення відповідальності туроператора та турагента

З метою забезпечення прав та законних інтересів громадян - споживачів туристичних послуг туроператор та турагент зобов'язані здійснити фінансове забезпечення своєї цивільної відповідальності (гарантією банку або іншої кредитної установи) перед туристами.

Туроператор для покриття своєї відповідальності за збитки, що можуть бути заподіяні туристу в разі виникнення обставин його неплатоспроможності чи внаслідок порушення процесу про визнання його банкрутом, які пов'язані з необхідністю покриття витрат туриста з його повернення в місце проживання (перебування), відшкодування вартості ненаданих послуг, передбачених договором, повинен надати підтвердження фінансового забезпечення своєї відповідальності (гарантію банку або іншої кредитної установи) перед туристом, в установленому порядку.

{Частина друга статті 15 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1276-VI від 16.04.2009}

Турагент для покриття своєї відповідальності за збитки, що можуть бути заподіяні туристу в разі виникнення обставин його неплатоспроможності чи внаслідок порушення процесу про визнання його банкрутом, та які пов'язані з необхідністю відшкодування вартості ненаданих послуг, передбачених договором, повинен надати підтвердження фінансового забезпечення своєї відповідальності (гарантію банку або іншої кредитної установи) перед туристом, в установленому порядку.

Мінімальний розмір фінансового забезпечення туроператора має становити суму, еквівалентну не менше ніж 20000 євро. Розмір фінансового забезпечення туроператора, який надає послуги виключно з внутрішнього та в'їзного туризму, має становити суму, еквівалентну не менше ніж 10000 євро. Мінімальний розмір фінансового забезпечення турагента має становити суму, еквівалентну не менше ніж 2000 євро.

Будь-які суми, надання яких гарантується фінансовим забезпеченням цивільної відповідальності туроператора, використовуються виключно для задоволення вимог, що висуваються на підставі та за наявності обставин, зазначених у цій статті.

Відшкодування збитків, заподіяних туристу в разі виникнення обставин неплатоспроможності туроператора (турагента) чи внаслідок порушення процесу про визнання його банкрутом, здійснюється відповідною кредитною установою на підставі заяви туриста, договору на туристичне обслуговування (ваучера) та документів, що підтверджують невиконання туроператором (турагентом) договірних зобов'язань.

Стаття 16. Страхування туристів при здійсненні туристичних поїздок

Страхування туристів (медичне та від нещасного випадку) є обов'язковим і забезпечується суб'єктами туристичної діяльності на основі угод із страховиками. Туристи вправі самостійно укладати договори на таке страхування. У цьому випадку вони зобов'язані завчасно підтвердити туроператору чи турагенту наявність належним чином укладеного договору страхування.

Договором страхування повинні передбачатися надання медичної допомоги туристам і відшкодування їх витрат при настанні страхового випадку безпосередньо в країні (місці) тимчасового перебування.

Інформація про умови обов'язкового страхування має бути доведена до відома туриста до укладення договору на туристичне обслуговування.

Обов'язкове (медичне та від нещасного випадку) страхування здійснюється один раз на весь період туристичної подорожі.

За вимогою туриста туроператор чи турагент забезпечують страхування інших ризиків, пов'язаних із здійсненням подорожі.

За бажанням туриста з ним може бути укладено угоду про страхування для покриття витрат, пов'язаних з анулюванням договору на туристичне обслуговування з ініціативи туриста, або угоду про страхування для покриття витрат, пов'язаних з передчасним поверненням до місця проживання при настанні нещасного випадку або хвороби.

{Частина шоста статті 16 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1276-VI від 16.04.2009}

Компенсація шкоди, заподіяної життю чи здоров'ю туриста або його майну, проводиться у встановленому порядку.

Розділ IV ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття 17. Ліцензування туристичної діяльності

З метою створення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, захисту навколишнього природного середовища, підвищення рівня туристичного обслуговування здійснюється ліцензування туроператорської діяльності.

{Частина перша статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2608-VI від 19.10.2010}

Суб'єкт підприємницької діяльності, який отримав ліцензію на туроператорську діяльність, має виключне право на надання послуг з оформлення документів для виїзду за межі України. Туроператор може здійснювати також і турагентську діяльність.

{Частина друга статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2608-VI від 19.10.2010}

Загальний розмір частки туроператора в статутних фондах інших туроператорів України не може перевищувати 20 відсотків їх статутних фондів.

Суб'єкт господарювання не має права у своїй назві використовувати слово "туроператор" без отримання ним ліцензії на здійснення туроператорської діяльності.

{Частина четверта статті 17 в редакції Закону № 2608-VI від 19.10.2010}

Не може бути видана ліцензія на туроператорську діяльність суб'єкту підприємницької діяльності із назвою, тотожною назві іншого суб'єкта підприємницької діяльності, якому ліцензія видана раніше і інформація про нього внесена до відповідного реєстру.

{Частина п'ята статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2608-VI від 19.10.2010}

{Статтю 18 виключено на підставі Закону № 124-IX від 20.09.2019}

Стаття 19. Встановлення категорій об'єктів туристичної інфраструктури

З метою підвищення рівня туристичного обслуговування, сприяння споживачам у свідомому виборі туристичних послуг, забезпечення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг, забезпечення захисту прав і законних інтересів, життя, здоров'я та майна громадян, підвищення рівня екологічної безпеки об'єктам туристичної інфраструктури присвоюються категорії якості та рівня обслуговування.

Встановлення об'єктам туристичної інфраструктури (готелям, іншим об'єктам, призначеним для надання послуг з розміщення, закладам харчування, курортним закладам тощо) відповідної категорії здійснюється за заявою його власника.

Види категорій об'єктів туристичної інфраструктури, порядок їх встановлення та зміни, а також порядок доведення до споживачів інформації про вид об'єкта туристичної інфраструктури та про вид його категорії визначаються Кабінетом Міністрів України.

{Частина третя статті 19 в редакції Закону № 3679-VI від 08.07.2011}

Встановлення категорії об'єктів туристичної інфраструктури (готелів, інших об'єктів, призначених для надання послуг з розміщення, закладів харчування, курортних закладів тощо) здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері туризму та курортів, а об'єктів туристичної інфраструктури, розташованих на території Автономної Республіки Крим, - органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань туризму.

{Статтю 19 доповнено частиною четвертою згідно із Законом № 639-VII від 10.10.2013}

Забороняється надавати послуги з розміщення без наявності свідоцтва про встановлення відповідної категорії.

{Статтю 19 доповнено частиною п'ятою згідно із Законом № 639-VII від 10.10.2013}

Стаття 19¹. Інформування споживачів про умови надання туристичних послуг

Будь-яка інформація, надана туроператором (турагентом), повинна містити достовірні відомості про умови договору на туристичне обслуговування.

Інформація про умови надання туристичних послуг, яку туроператор (турагент) поширює до укладення договору на туристичне обслуговування, має доводитися у доступній, наочній формі, бути розбірливою, зрозумілою та містити відомості про:

- 1) місце надання туристичних послуг, програму туристичного обслуговування;
- 2) характеристику транспортних засобів, що здійснюють перевезення, зокрема їх вид і категорію;
- 3) характеристику готелів та інших об'єктів, призначених для надання послуг з тимчасового розміщення, у тому числі місце їх розташування, категорію, строки і порядок оплати готельного обслуговування;

{Пункт 3 частини другої статті 19¹ із змінами, внесеними згідно із Законом № 124-VIII від 15.01.2015}

- 4) види і способи забезпечення харчування під час туристичної подорожі;
- 5) мінімальну кількість туристів у групі, а також інформування туриста про те, що туристична подорож не відбудеться через недобір групи, не пізніше ніж за три дні до початку туристичної подорожі;
- 6) ціну туристичних послуг.

Туроператор (турагент) зобов'язаний дотримуватися умов надання комплексу туристичних послуг, про які був поінформований споживач до укладення договору на туристичне обслуговування, крім випадків, коли про зміну таких умов повідомлено споживача до укладення договору або якщо зміни внесено на підставі угоди, укладеної між сторонами договору.

До укладення договору на туристичне обслуговування споживачеві туристичного продукту надається інформація про:

1) основні вимоги до оформлення в'їзних/виїзних документів (паспорт, дозвіл (віза) на в'їзд/виїзд до країни тимчасового перебування), у тому числі строк їх оформлення;

2) медичні застереження стосовно здійснення туристичної подорожі, зокрема протипоказання через певні захворювання, особливості фізичного стану (фізичні недоліки) і вік туристів, а також умови безпеки туристів у країні (місці) тимчасового перебування;

3) туроператора (турагента), його місцезнаходження, поштові реквізити, контактний телефон, наявність ліцензії на провадження туристичної діяльності та інші відомості відповідно до законодавства про захист прав споживачів;

{Пункт 3 частини четвертої статті 19¹ із змінами, внесеними згідно із Законом № 124-VIII від 15.01.2015}

4) керівника групи та засоби зв'язку з ним у разі здійснення туристичної подорожі за кордон чи перебування за кордоном неповнолітньої та/або малолітньої особи з метою встановлення законними представниками неповнолітньої або малолітньої особи прямого зв'язку з нею;

5) час та місце проміжних зупинок і транспортних сполучень та категорію місця, яке споживач займатиме в певному виді транспортного засобу;

6) види і тематику екскурсійного обслуговування, порядок здійснення зустрічей і проводів, супроводу туристів;

7) стан навколишнього природного середовища, санітарного та епідеміологічного благополуччя;

8) назву, адресу та контактний телефон представництв туроператора або організації (організацій), уповноваженої туроператором на прийняття скарг і претензій туристів, а також адреси і телефони дипломатичних установ України у країні (місці) тимчасового перебування або місцевих служб, до яких можна звернутися у разі виникнення труднощів під час туристичної подорожі;

9) порядок забезпечення туроператором обов'язкового та/або добровільного страхування туристів, розмір, порядок і умови виплати страхового відшкодування, а також можливість та умови добровільного страхування витрат, пов'язаних з розірванням договору на туристичне обслуговування за ініціативою туриста, страхування майна;

10) розмір фінансового забезпечення туроператора (турагента) на випадок його неплатоспроможності (банкрутства) та кредитну установу, яка надала таке забезпечення

{Закон доповнено статтею 19¹ згідно із Законом № 4385-VI від 09.02.2012}

Стаття 20. Договір на туристичне обслуговування

За договором на туристичне обслуговування одна сторона (туроператор, який укладає договір безпосередньо або через турагента) зобов'язується надати за замовленням іншої сторони (туриста) комплекс туристичних послуг (туристичний продукт), а турист зобов'язується оплатити його.

До договору на туристичне обслуговування застосовуються загальні положення договору про надання послуг, якщо інше не передбачено законом.

Договір на туристичне обслуговування укладається в письмовій чи електронній формі відповідно до закону.

У договорі на туристичне обслуговування зазначаються істотні умови договору:

1) строк перебування у місці надання туристичних послуг із зазначенням дат початку та закінчення туристичного обслуговування;

2) характеристика транспортних засобів, що здійснюють перевезення, зокрема їх вид і категорія, а також дата, час і місце відправлення та повернення (якщо перевезення входить до складу туристичного продукту);

3) готелі та інші аналогічні засоби розміщення, їх місце розташування, категорія, а також строк і порядок оплати готельного обслуговування;

{Пункт 3 частини четвертої статті 20 із змінами, внесеними згідно із Законом № 124-VIII від 15.01.2015}

4) види і способи забезпечення харчування;

5) мінімальна кількість туристів у групі (у разі потреби) та у зв'язку з цим триденний строк інформування туриста про те, що туристична подорож не відбудеться через недобір групи;

6) програма туристичного обслуговування;

7) види екскурсійного обслуговування та інші послуги, включені до вартості туристичного продукту;

8) інші суб'єкти туристичної діяльності (їх місцезнаходження та реквізити), які надають туристичні послуги, включені до туристичного продукту;

9) страховик, що здійснює обов'язкове та/або добровільне страхування туристів за бажанням туриста, інших ризиків, пов'язаних з наданням туристичних послуг;

10) правила в'їзду до країни (місця) тимчасового перебування та перебування там;

11) вартість туристичного обслуговування і порядок оплати;

12) форма розрахунку.

Зміна ціни туристичного продукту після укладення договору на туристичне обслуговування допускається лише у разі необхідності врахування зміни тарифів на транспортні послуги, запровадження нових або підвищення діючих ставок податків і зборів та інших обов'язкових платежів, зміни курсу гривні до іноземної валюти, в якій виражена вартість туристичного продукту.

Зміна ціни туристичного продукту можлива не пізніше як за 20 днів до початку туристичної подорожі. При цьому збільшення ціни туристичного продукту не може перевищувати п'яти відсотків його початкової ціни. У разі якщо ціна туристичного продукту вища за початкову ціну на п'ять відсотків, турист має право відмовитися від виконання договору, а туроператор (турагент) зобов'язаний повернути йому раніше сплачену суму.

Кожна із сторін договору на туристичне обслуговування до початку туристичної подорожі може вимагати внесення змін до цього договору або його розірвання у зв'язку із зміною істотних умов договору та обставин, якими вони керувалися під час укладення договору, зокрема у разі:

1) погіршення умов туристичної подорожі, зміни її строків;

- 2) непередбаченого підвищення тарифів на транспортні послуги;
- 3) запровадження нових або підвищення діючих ставок податків і зборів, інших обов'язкових платежів;
- 4) істотної зміни курсу гривні до іноземної валюти, в якій виражена ціна туристичного продукту;
- 5) домовленості сторін.

Туроператор (турагент) зобов'язаний не пізніше як через один день з дня, коли йому стало відомо про зміну обставин, якими сторони керувалися під час укладення договору на туристичне обслуговування, та не пізніше як за три дні до початку туристичної подорожі повідомити туриста про таку зміну обставин з метою надання йому можливості відмовитися від виконання договору без відшкодування шкоди туроператору (турагенту) або внести зміни до договору, змінивши ціну туристичного обслуговування.

Туроператор або турагент вправі відмовитися від виконання договору лише за умови повного відшкодування замовникові збитків, підтверджених у встановленому порядку та заподіяних внаслідок розірвання договору, крім випадку, якщо це відбулося з вини туриста.

Турист вправі відмовитися від виконання договору на туристичне обслуговування до початку туристичної подорожі за умови відшкодування туроператору (турагенту) фактично здійснених ним документально підтверджених витрат, пов'язаних із відмовою.

Якщо під час виконання договору на туристичне обслуговування туроператор не в змозі надати значну частину туристичного продукту, щодо якого відповідно до договору на туристичне обслуговування сторони досягли згоди, туроператор повинен з метою продовження туристичного обслуговування вжити альтернативних заходів без покладення додаткових витрат на туриста, а в разі потреби відшкодувати йому різницю між запропонованими послугами і тими, які були надані. У разі неможливості здійснення таких заходів або відмови туриста від них туроператор зобов'язаний надати йому без додаткової оплати еквівалентний транспорт для повернення до місця відправлення або іншого місця, на яке погодився турист, а також відшкодувати вартість ненаданих туроператором туристичних послуг і виплатити компенсацію у розмірі, визначеному в договорі за домовленістю сторін.

Туроператор несе перед туристом відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору на туристичне обслуговування, крім випадків, якщо:

невиконання або неналежне виконання умов договору на туристичне обслуговування сталося з вини туриста;

невиконання або неналежне виконання умов договору на туристичне обслуговування сталося з вини третіх осіб, не пов'язаних з наданням послуг, зазначених у цьому договорі, та жодна із сторін про їх настання не знала і не могла знати заздалегідь;

невиконання або неналежне виконання умов договору на туристичне обслуговування сталося внаслідок настання форс-мажорних обставин або є результатом подій, які туроператор (турагент) та інші суб'єкти туристичної діяльності, які надають туристичні послуги, включені до туристичного продукту, не могли передбачити.

Договір на туристичне обслуговування може передбачати компенсацію у разі спричинення шкоди туристу невиконанням або неналежним виконанням туристичних послуг, включених до туристичного продукту, відповідно до міжнародних конвенцій, що регламентують надання таких послуг.

Права і обов'язки, відповідальність сторін та інші умови договору між туроператором і турагентом визначаються відповідно до загальних положень про агентський договір, якщо інше не передбачено договором, укладеним між ними, а також цим Законом.

Якість туристичних послуг має відповідати умовам договору на туристичне обслуговування, порядок і способи захисту порушених прав туристів визначаються Законом України "Про захист прав споживачів".

Відповідальність за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю та майну туриста, встановлюється законом, якщо договором на туристичне обслуговування не передбачена більша відповідальність туроператора.

{Стаття 20 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2608-VI від 19.10.2010; в редакції Закону № 4385-VI від 09.02.2012}

Стаття 21. Договір на екскурсійне обслуговування

За договором на екскурсійне обслуговування одна сторона (суб'єкт, що здійснює туристичну діяльність) за встановлену договором плату зобов'язується надати за замовленням іншої сторони (екскурсанта) обслуговування, істотною частиною якого є послуги екскурсовода (гіда-перекладача) загальною тривалістю не більше 24 годин, які не включають у себе послуги з розміщенням.

Договір на екскурсійне обслуговування укладається за правилами, визначеними цивільним законодавством, у тому числі шляхом видачі ваучера.

Загальні положення про договір на надання послуг застосовуються до договору на екскурсійне обслуговування, якщо інше не передбачено законом та не суперечить суті зобов'язання.

Особа, яка надає екскурсійні послуги, зобов'язана до укладення договору на екскурсійне обслуговування надати екскурсанту необхідну і достовірну інформацію щодо екскурсійного обслуговування, його видів і особливостей, кваліфікації екскурсовода, про порядок і строки оплати екскурсійних послуг, а також надати екскурсанту на його прохання іншу інформацію з питань екскурсійного обслуговування.

Відповідальність сторін за невиконання, неналежне виконання зобов'язань відповідно до договору на екскурсійне обслуговування, порядок припинення договору на екскурсійне обслуговування визначаються відповідно до цивільного законодавства та законодавства з питань захисту прав споживачів.

Стаття 22. Договір на готельне обслуговування

За договором на готельне обслуговування одна сторона (готель або інший суб'єкт, що надає послуги з розміщення) зобов'язується за дорученням іншої сторони (проживаючого) надати послуги по тимчасовому проживанню (ночівлі) у спеціально обладнаному жилому приміщенні (номері), виконати або організувати виконання інших визначених договором на готельне обслуговування послуг, пов'язаних з тимчасовим проживанням, а проживаючий зобов'язується сплатити за ці послуги встановлену плату.

До послуг, пов'язаних з тимчасовим розміщенням, належать послуги з обслуговування жилого приміщення (номера), харчування (ресторанного обслуговування), із збереження майна і багажу проживаючого, а також інші послуги, надані залежно від категорії готелю.

До відносин за договором на готельне обслуговування застосовуються норми цивільного законодавства, цей Закон, законодавство з питань захисту прав споживачів та інші нормативно-правові акти, прийняті відповідно до них. Цей Закон застосовується при наданні

готельного обслуговування в мотелях, будинках відпочинку, санаторіях, пансіонатах, а також інших місцях, призначених для розміщення громадян.

Готель або інший суб'єкт, що надає послуги з розміщення, зобов'язаний до укладення договору надати необхідну і достовірну інформацію про послуги з готельного обслуговування, їх види і особливості, про порядок і терміни оплати послуг готелю та надати проживаючому на його прохання інші пов'язані із договором і відповідним готельним обслуговуванням відомості, а також іншу інформацію, передбачену законодавством про захист прав споживачів.

Договір на готельне обслуговування укладається як шляхом укладення письмового договору, так і шляхом прийняття готелем заявки на бронювання за допомогою поштового, телефонного чи іншого зв'язку, що дозволяє достовірно встановити особу, від якої надходить заявка. У разі прийняття заявки договір на готельне обслуговування вважається укладеним з моменту отримання підтвердження готелю про прийняття замовлення та вказівки можливого початку надання готельного обслуговування з визначеного часу.

Відповідальність за шкоду, заподіяну життю, здоров'ю чи майну проживаючого, визначається відповідно до цивільного законодавства, якщо договором на готельне обслуговування не передбачена підвищена відповідальність готелю.

Права й обов'язки, відповідальність сторін та інші умови договору між туроператором (турагентом) та готелем чи іншим суб'єктом, що надає послуги з розміщення, визначаються загальними положеннями про агентський договір, якщо інше не передбачено договором між ними та цим Законом.

Стаття 23. Ваучер

Ваучер - форма письмового договору на туристичне або на екскурсійне обслуговування, яка може використовуватися відповідно до цього Закону.

У договорі на туристичне обслуговування, укладеному шляхом видачі ваучера, мають міститися такі дані:

найменування та місцезнаходження суб'єкта туристичної діяльності, номер ліцензії на відповідний вид діяльності, юридична адреса;

{Абзац другий частини другої статті 23 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1193-VII від 09.04.2014}

прізвище, ім'я (по батькові) туриста (при груповій поїздці прізвища, імена (по батькові) членів групи);

строки надання і види туристичних послуг, їх загальна вартість;

назва, адреса та номер телефону об'єкта розміщення, його тип та категорія, режим харчування;

розмір фінансового забезпечення відповідальності туроператора (турагента) або межі відповідальності суб'єкта туристичної діяльності за договором агентування;

інші дані, обумовлені характером угоди, складом групи тощо;

дата видачі ваучера.

{Частину третю статті 23 виключено на підставі Закону № 5316-VI від 02.10.2012}

Порядок оформлення ваучера та його використання затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів.

Стаття 24. Права та обов'язки суб'єктів туристичної діяльності

Суб'єкти туристичної діяльності мають право:

виробляти і реалізовувати туристичні послуги згідно із законодавством;

вносити пропозиції щодо охорони туристичних ресурсів України, їх збереження та відновлення, порядку використання;

вносити пропозиції щодо вдосконалення освітніх програм з професійного навчання в галузі туризму, підвищення рівня професійної підготовки працівників і фахівців у галузі туризму;

на встановлення об'єктам туристичної інфраструктури (готелям, іншим об'єктам, призначеним для надання послуг з розміщення, закладам харчування, курортним закладам тощо), власниками яких вони є, відповідної категорії;

на отримання в установленому порядку інформації, необхідної для здійснення їх діяльності, в органах державної влади та органах місцевого самоврядування;

брати в установленому порядку участь у розробці програм розвитку туризму та курортно-рекреаційної сфери;

визначати та оприлюднювати шляхом опублікування загальні умови типового (публічного) договору на надання туристичних послуг;

визначати мінімальну кількість туристів (екскурсантів) у групі;

на відшкодування збитків, заподіяних внаслідок незаконних рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб чи заподіяних суб'єктами туристичної діяльності.

Суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані:

проводити діяльність у галузі туризму, яка підлягає ліцензуванню, лише за наявності ліцензій;

{Абзац третій частини другої статті 24 виключено на підставі Закону № 124-VIII від 15.01.2015}

залучати до надання туристичних послуг осіб, які відповідають встановленим законодавством відповідним кваліфікаційним вимогам;

{Абзац четвертий частини другої статті 24 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1193-VII від 09.04.2014}

надавати туристам необхідну і достовірну інформацію про туристичні послуги, права, обов'язки та правила поведінки туристів (екскурсантів), умови страхування, порядок відшкодування завданих збитків, умови відмови від послуг, правила візового митного режиму, перетинання державного кордону та іншу інформацію, передбачену цим Законом;

надавати туристичні послуги в обсягах та в терміни, обумовлені договором;

виконувати вимоги закону щодо забезпечення безпеки туристів, охорони туристичних ресурсів України та довкілля;

вести облікову та іншу визначену законодавством документацію, надавати в установленому порядку бухгалтерську та статистичну звітність;

відшкодовувати в установленому порядку збитки, завдані туристам (екскурсантами), іншим особам та довкіллю.

Стаття 25. Права та обов'язки туристів і екскурсантів

Туристи і екскурсанти мають право на:

реалізацію закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб, захист і повагу людської гідності;

необхідну і достовірну інформацію про правила в'їзду до країни (місця) тимчасового перебування, а також виїзду з країни (місця) тимчасового перебування і перебування там, про звичай місцевого населення, пам'ятки природи, історії, культури та інші об'єкти туристичного показу, що знаходяться під особливою охороною, стан навколишнього середовища;

інформацію про наявність ліцензії у суб'єкта, що здійснює підприємницьку діяльність у галузі туризму, інших документів, наявність яких передбачена законодавством;

{Абзац четвертий частини першої статті 25 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1193-VII від 09.04.2014, № 124-VIII від 15.01.2015}

отримання обов'язкової інформації, що передує укладенню договору;

отримання туристичних послуг, передбачених договором;

особисту безпеку, захист життя, здоров'я, прав споживача, а також майна;

одержання відповідної медичної допомоги;

відшкодування матеріальних і моральних збитків у разі невиконання або неналежного виконання умов договору;

сприяння з боку органів державної влади України в одержанні правових та інших видів допомоги, а громадяни України також і за її межами;

реалізацію інших прав.

Туристи і екскурсанти зобов'язані:

не порушувати права та законні інтереси інших осіб, вимоги законів, які діють на території країни перебування;

виконувати митні, прикордонні, санітарні та інші правила;

поважати політичний та соціальний устрій, традиції, звичаї, релігійні вірування країни (місця) перебування;

зберігати довкілля, дбайливо ставитися до об'єктів природи та культурної спадщини в країні (місці) тимчасового перебування;

дотримуватися умов і правил, передбачених договором про надання туристичних послуг;

надавати персональну інформацію в обсязі, необхідному для реалізації туристичного продукту;

дотримуватися під час подорожі правил особистої безпеки;

відшкодовувати збитки, завдані їх неправомірними діями.

Виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством України та законодавством країни тимчасового перебування.

Розділ V

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ТА НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИЗМУ. ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ТА НЕПРИБУТКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

Стаття 26. Професійна підготовка фахівців у галузі туризму

Професійна підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації кадрів у галузі туризму здійснюються державними, комунальними та приватними навчальними закладами в порядку, визначеному законодавством.

Підготовка окремих категорій фахівців туристичного супроводу (гідів-перекладачів, екскурсоводів, спортивних інструкторів, провідників тощо), які не потребують здобуття громадянами професійно-технічної або вищої освіти із здобуттям кваліфікації за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем, може здійснюватися у встановленому порядку юридичними чи фізичними особами.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, бере участь у підготовці навчальних планів і програм навчання фахівців у галузі туризму, їх професійній підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації.

{Частина третя статті 26 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1193-VII від 09.04.2014}

Стаття 27. Наукові дослідження розвитку туризму

Наукові дослідження розвитку туризму проводяться з метою:

наукового забезпечення державної політики в галузі туризму, прогнозування та визначення перспектив його розвитку;

встановлення методик класифікації та оцінки туристичних ресурсів, режиму їх охорони, збереження та відновлення, порядку використання;

обліку гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля;

розробки пропозицій щодо проектів державних цільових, регіональних та місцевих програм розвитку туризму, а також щодо визначення ліцензійних умов та переліку посад фахівців туристичного супроводу, кваліфікаційних вимог щодо них, удосконалення професійної підготовки фахівців у сфері туристичної діяльності тощо.

Визначення пріоритетних напрямів, керівництво та координація наукових досліджень у галузі туризму належать до компетенції наукового центру розвитку туризму.

Положення про науковий центр розвитку туризму затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів.

Стаття 28. Об'єднання суб'єктів туристичної діяльності та неприбуткові організації в галузі туризму

Учасники відносин, що виникають при здійсненні туристичної діяльності, - юридичні особи та громадяни, які надають туристичні послуги, залежно від мети можуть утворювати об'єднання підприємств, що є юридичними особами чи без створення юридичних осіб, або вступати в такі об'єднання в порядку, визначеному Господарським кодексом України та іншими законами.

З метою реалізації та захисту своїх прав і законних інтересів у галузі туризму суб'єкти туристичної діяльності можуть створювати неприбуткові організації у сфері туристичної діяльності в порядку, визначеному Цивільним кодексом України або Законом України "Про об'єднання громадян" чи іншими законами.

Громадяни України, іноземці та особи без громадянства з метою реалізації та захисту прав і законних інтересів можуть об'єднуватися в громадські організації туристичної спрямованості.

Неприбуткові організації в галузі туризму можуть спрямовувати свою діяльність на:

формування і поширення інформації про туристичні ресурси України;

підготовку пропозицій щодо розвитку туризму, курортно-рекреаційної сфери, охорони туристичних ресурсів України, їх збереження та відновлення, порядку використання;

популяризацію туризму і сприяння його розвитку;

розробку нормативів туристичного, готельного, екскурсійного та іншого обслуговування та правил професійної етики;

{Абзац п'ятий частини четвертої статті 28 із змінами, внесеними згідно із Законом № 124-IX від 20.09.2019}

впровадження власних систем контролю якості здійснення туристичної діяльності;

пропонування для спільного використання юридичними особами та громадянами-підприємцями, що надають туристичні послуги, знаків для товарів і послуг;

вдосконалення освітніх програм з професійного навчання в галузі туризму, підвищення рівня професійної підготовки працівників і фахівців у галузі туризму;

саморегулювання в галузі туризму;

реалізацію та захист спільних прав і інтересів учасників туристичної діяльності;

вирішення інших завдань, що не суперечать законодавству України.

Громадські організації туристичної спрямованості можуть відповідно до закону представляти інтереси громадян - споживачів туристичних послуг.

Розділ VI

КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ТУРИЗМ

Стаття 29. Органи, уповноважені на здійснення контролю за діяльністю в галузі туризму

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи у випадках і в порядку, визначених законом, здійснюють контроль за додержанням вимог законодавства з питань туристичної діяльності, проводять перевірки якості надаваних (наданих) туристичних послуг, додержання ліцензійних умов, норм і правил щодо здійснення туристичної діяльності та відповідно до закону накладають стягнення і вживають інших заходів за порушення законодавства в галузі туризму.

{Стаття 29 із змінами, внесеними згідно із Законом № 124-IX від 20.09.2019}

Стаття 30. Відповідальність за порушення законодавства в галузі туризму

Порушення законодавства в галузі туризму тягне за собою відповідальність згідно із законом.

Порушеннями законодавства в галузі туризму є:

провадження туроператорської діяльності без отримання відповідної ліцензії або недодержання ліцензійних умов;

{Абзац другий частини другої статті 30 в редакції Закону № 1193-VII від 09.04.2014}

залучення до надання туристичних послуг осіб, які не відповідають встановленим законодавством відповідним кваліфікаційним вимогам;

{Абзац третій частини другої статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1193-VII від 09.04.2014}

{Абзац четвертий частини другої статті 30 виключено на підставі Закону № 124-VIII від 15.01.2015}

ненадання, несвоєчасне надання або надання туристові інформації, що не відповідає дійсності;

порушення норм і правил у галузі туризму;

{Абзац шостий частини другої статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом № 124-IX від 20.09.2019}

незаконне використання категорії об'єкта туристичної інфраструктури;

порушення умов договору між туристом і суб'єктом туристичної діяльності з надання туристичних послуг;

невиконання розпоряджень уповноважених органів та осіб про усунення порушень ліцензійних умов;

порушення правил щодо охорони чи використання об'єктів туристичної інфраструктури, знищення або пошкодження об'єктів відвідування;

створення перешкод уповноваженим на те законом посадовій чи службовій особі у здійсненні контролю за туристичною діяльністю, у проведенні перевірки якості надаваних (наданих) туристичних послуг або додержанні ліцензійних умов, норм і правил щодо здійснення туристичної діяльності;

{Абзац одинадцятий частини другої статті 30 із змінами, внесеними згідно із Законом № 124-IX від 20.09.2019}

незаконне втручання у здійснення туристичної діяльності;

розголошення відомостей, що становлять конфіденційну або іншу охоронювану законом інформацію.

Законами може передбачатися відповідальність і за інші порушення у сфері туристичної діяльності.

Стаття 31. Відповідальність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб у галузі туристичної діяльності

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи у галузі туристичної діяльності за порушення законодавства несуть відповідальність згідно із законом.

Рішення, дії або бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб можуть бути оскаржені до суду в порядку, встановленому законом.

Шкода, заподіяна органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами фізичним чи юридичним особам під час виконання ними покладених на них обов'язків, підлягає відшкодуванню в порядку, встановленому законом.

Стаття 32. Цивільно-правова та інші види відповідальності суб'єктів туристичної діяльності

За неналежне виконання своїх зобов'язань туроператор, турагент, інші суб'єкти туристичної діяльності несуть майнову та іншу відповідальність, визначену в договорі відповідно до чинного законодавства.

Розмір майнової відповідальності туроператора, турагента чи іншого суб'єкта туристичної діяльності не може перевищувати фактично завданих замовнику збитків з їх вини.

Спори майнового характеру між суб'єктами туристичної діяльності та споживачами туристичних послуг вирішуються у встановленому порядку з дотриманням вимог цього Закону.

За порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень та в порядку, встановленому законом, застосовують заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення суб'єктом господарювання правопорушення та ліквідацію його наслідків.

Стаття 33. Відшкодування шкоди, завданої порушенням законодавства у галузі туристичної діяльності

Суб'єкт туристичної діяльності, який порушив законодавство в галузі туристичної діяльності при наданні туристичної послуги, що завдало шкоду, зобов'язаний відшкодувати туристу збитки у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі.

Заподіяна туристу моральна (немайнова) шкода, якою порушені його законні права, відшкодовується суб'єктом туристичної діяльності в порядку, встановленому законом.

Суб'єктам туристичної діяльності, яким заподіяна шкода юридичними чи фізичними особами внаслідок порушення ними законодавства в галузі туризму, збитки відшкодовуються відповідно до закону.

Стаття 34. Порядок розгляду спорів з питань надання туристичних послуг

Спори з питань надання туристичних послуг розглядаються у встановленому законом порядку третейськими судами та судами загальної юрисдикції.

Розділ VII

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

Стаття 35. Міжнародні договори України в галузі туризму. Участь України в міжнародних туристичних організаціях

Правову основу міжнародного співробітництва в галузі туризму становлять міжнародні договори України, укладені відповідно до Закону України "Про міжнародні договори України".

Держава сприяє розширенню та зміцненню міжнародного співробітництва в галузі туризму на принципах і нормах, розроблених Всесвітньою туристською організацією (ВТО).

Органом державної влади, що забезпечує представництво і реалізацію інтересів України в галузі туризму у відносинах з іншими країнами та з міжнародними туристичними організаціями, є центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, який у встановленому порядку бере участь в укладенні міжнародних договорів з питань туризму.

Україна бере участь у діяльності міжнародних туристичних організацій відповідно до міжнародно-правових зобов'язань України та статутних документів таких організацій.

Стаття 36. Представництва України в галузі туризму за межами України

З метою розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку та ефективного використання її туристичних ресурсів окремі повноваження з представництва інтересів України в галузі туризму за межами України покладаються на її торгові представництва.

За поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, Кабінет Міністрів України може відкривати за межами України туристичні представництва. Порядок створення, діяльності і ліквідації туристичних представництв визначається Кабінетом Міністрів України відповідно до міжнародних договорів України.

Стаття 37. Особливості здійснення діяльності в Україні іноземними суб'єктами туристичної діяльності

Юридичні особи, створені за законодавством інших держав, іноземці та особи без громадянства здійснюють туристичну діяльність на території України відповідно до міжнародних договорів України в порядку, визначеному законом.

Іноземні юридичні та фізичні особи можуть здійснювати туроператорську та турагентську діяльність шляхом утворення підприємств за законодавством України та отримання в установленому порядку ліцензії на здійснення туроператорської діяльності.

{Частина друга статті 37 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2608-VI від 19.10.2010}

Туристичний супровід, що здійснюється на території України, може надаватися фахівцями туристичного супроводу, громадянами України та особами, які постійно проживають на території України, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Посередницька діяльність на території України з укладення договорів на туристичне обслуговування з іноземними суб'єктами туристичної діяльності не допускається. Така діяльність може здійснюватися лише через туроператорів, створених за законодавством України.

Угоди, укладені з порушенням вимог цієї статті, є недійсними.

Розділ VIII ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2004 року.

2. До приведення законодавства у відповідність із цим Законом закони та інші нормативно-правові акти застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.

3. Фізичні і юридичні особи, які отримали ліцензії на організацію іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму, екскурсійну діяльність до дня офіційного опублікування цього Закону, до 1 квітня 2004 року можуть безкоштовно на термін дії ліцензії старого зразка отримати ліцензію на провадження туроператорської чи турагентської діяльності за умови виконання вимог цього Закону та Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності".

4. Кабінету Міністрів України у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом:

підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законів України у відповідність із цим Законом;

відповідно до своєї компетенції забезпечити прийняття нормативно-правових актів, передбачених цим Законом;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

5. Пункт 50 статті 9 Закону України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 36, ст. 299; 2001 р., № 22, ст. 105) викласти в такій редакції:

"50) туроператорська та турагентська діяльність".